



การศึกษาขั้นมูลฐาน

การศึกษาเรื่อง "การใช้สื่อการสอนแบบละคร ในโรงเรียนมัธยมศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร" นี้เป็นครั้งแรกของการศึกษาวิจัย เรื่องนี้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากวิชาศิลปการละครเพื่อการเรียนการสอน ในฐานะเป็นสื่อการสอนประเภทกิจกรรมที่เน้นการแสดงบทบาทเป็นหลัก จึงจำเป็นต้องศึกษาเกี่ยวกับลักษณะ และรูปแบบของสื่อการสอนแบบละคร ในฐานะเป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์ต่อการเรียนการสอน โดยรวบรวมความคิดเห็น และประสบการณ์จากนักการศึกษาหลายท่านด้วยกัน เพื่อประโยชน์ของการศึกษาวิจัย เกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างลึกซึ้งต่อไป

ในตอนแรกจะได้กล่าวถึงวิธีเรียนวิธีสอนที่ใช้สื่อการสอนแบบละครที่มีปรากฏทั้งภายในประเทศ และต่างประเทศ ตามความคิดเห็นของนักการศึกษาต่าง ๆ และพัฒนาตลอดจนจิตวิทยาพื้นฐานเกี่ยวกับความสนใจ และกิจกรรมการแสดงออกของผู้เรียนในระดับมัธยม ตามที่รวบรวมได้โดยลำดับ

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิธีเรียนวิธีสอนในระดับมัธยมศึกษา

วิธีเรียนวิธีสอนที่ใช้จัดประสบการณ์ให้บุคคลได้รับการศึกษานั้นมีหลายวิธี และแน่นอนไม่มีวิธีใดจะเรียนจะสอนได้ดีเท่า ๆ กันในทุกสภาวการณ์ การที่จะบังเกิดผลสัมฤทธิ์สมความมุ่งหมายในการเรียนการสอน มีได้อยู่ที่การเลือกวิธีเรียนวิธีสอนเพียงอย่างเดียว แต่ผู้สอนควรทราบจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนในแต่ละระดับ แต่ละวิชา ตลอดจนเนื้อหาวิชา และความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นเบื้องต้นก่อน เพื่อหาวิธีเรียนวิธีสอนให้เหมาะสมต่อไป

การศึกษาระดับมัธยมศึกษาในปัจจุบัน โดยเฉพาะแผนการศึกษาแห่งชาติ (๒๕๒๑) ซึ่งได้แนวความคิดจากการปฏิรูปการศึกษาเมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๔ มาเน้นว่า การศึกษาในระดับนี้ควรเปิดกว้างแก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเลือกศึกษาวิชา และปฏิบัติงานตามความสามารถ และความถนัด ตลอดจนความสนใจ ดังที่ได้ระบุไว้ในสาระสำคัญของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น (๒๕๒๑) ถึงจุดประสงค์ โครงสร้าง และเนื้อหา^๑ ดังนี้

^๑ ประยูร ศรีประสาน", การเปลี่ยนแปลงระบบโรงเรียน และหลักสูตร, "วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ, ๑๒ (กุมภาพันธ์ - มีนาคม ๒๕๒๑), หน้า ๙ - ๑๗.

สาระสำคัญของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น (๒๕๒๑)

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ท.ศ.๒๕๒๑ มีหลักการสำคัญที่จะมุ่งพัฒนาบุคลิกภาพ และเปิดโอกาสให้เยาวชน ได้ค้นพบความสามารถ และความสนใจ ความถนัดเฉพาะตน เพื่อให้มีความรู้ อันจะเป็นพื้นฐานสำหรับการประกอบสัมมาอาชีพ หรือเป็นพื้นฐานของการศึกษาต่อ ฉะนั้นโปรแกรมการเรียนจึงมีทั้งที่จับในตัวเอง และเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อ นอกจากนั้นจัดชั้นเพื่อสนองความต้องการ และความสอดคล้องของสภาพท้องถิ่น ทั้งยังเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถศึกษาหาความรู้ และทักษะจากแหล่งวิทยากร และสถานประกอบการต่าง ๆ ได้อีกด้วย

ค่านโครงสร้างของหลักสูตรประกอบด้วยกลุ่มวิชาต่าง ๆ ๕ กลุ่ม คือ

๑ ภาษา	} โดยจะมีเรียนวิชาต่าง ๆ สัปดาห์ละ ๓๓ คาบในชั้น ม.๑ และ ๒ เป็นวิชาบังคับ ๒๗ คาบ และวิชาเลือกไม่เกิน ๖ คาบ
๒ วิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์	
๓ สังคมศึกษา	
๔ พัฒนาบุคลิกภาพ	
๕ การงาน และอาชีพ	

สำหรับในชั้น ม.๓ จะมีวิชาเลือกมากขึ้นคือวิชาบังคับเรียน ๒๑ คาบ

และวิชาเลือกไม่เกิน ๑๒ คาบ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิชาบังคับ ได้แก่ วิชาภาษาไทย
 วิชาวิทยาศาสตร์
 วิชาการงาน

จะบังคับเรียนสัปดาห์
 ละ ๔ คาบ ตลอดทั้ง ๓ ปี

วิชาคณิตศาสตร์นั้นบังคับ ๔ คาบ ต่อสัปดาห์ในชั้น ม.๑ และ ม.๒

วิชาสังคมศึกษาจะบังคับเรียนสัปดาห์ละ ๔ คาบตลอด ๓ ปี

ในกลุ่มวิชาพัฒนาบุคลิกภาพนั้นบังคับเรียนวิชาพลานามัย ๓ คาบ ต่อสัปดาห์
 ตลอด ๓ ปี และบังคับเรียนกิจกรรมต่าง ๆ ๑ คาบ ต่อสัปดาห์ ตลอด ๓ ปี

ส่วนวิชาศิลปศึกษาจะบังคับเรียน ๒ คาบต่อสัปดาห์ ในชั้น ม.๑ และ
 ม.๒ ส่วนที่เหลือจะเป็นวิชาเลือก

ฯลฯ

แนวปฏิรูปการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวกับเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้

โครงสร้าง และเนื้อหาในระดับมัธยมศึกษาแบ่งได้เป็น ๓ กลุ่ม คือ

๑. ประสบการณ์บังคับร่วม
๒. ประสบการณ์เลือกทางการงาน หรือทางวิชาการสร้างเสริม
 ความอดทนของผู้เรียน
๓. ประสบการณ์เลือก เสริมตามความสนใจใคร่รู้ของผู้เรียน

ในส่วนที่เกี่ยวกับมัธยมศึกษาในค่านหลักการ และเนื้อหาแล้ว มีความ
 คล้ายคลึงกับแนวปฏิรูปการศึกษา (๒๕๑๔) มาก โดยเฉพาะการเน้นที่จะให้ผู้เรียน
 มีโอกาสค้นพบความสามารถของตนเอง ให้คิดเป็น ทำเป็นและมีประสบการณ์ในด้าน
 การทำงานจริงด้วยเท่าที่จะเป็นไปได้

ความแตกต่างระหว่างบุคคลที่มีผลต่อการเรียนรู้

การเรียนการสอนตามแผนการสอนแบบใหม่ที่เน้นการสอนคน แทนการสอนหนังสือนั้นได้เน้นความสำคัญของปัจจัยในการเรียนรู้ไว้หลายประการด้วยกัน ที่สำคัญประการหนึ่งเนื่องมาจากความแตกต่างของผู้เรียน แต่ละคน ซึ่งมีความเป็นตัวของตัวเองต่างกันไป ความแตกต่างดังกล่าวมีความสำคัญต่อการเรียนรู้เท่าที่รวบรวมได้มีด้วยกัน ๔ ประการ คือ^๑

๑. ความแตกต่างในด้านความสามารถ
๒. ความแตกต่างในด้านอัตราของการเรียน
๓. ความแตกต่างในด้านวิธีการเรียน
๔. ความแตกต่างในด้านความสนใจ และสิ่งที่ชื่นชอบ

ดังนั้นการเรียนการสอนทุกครั้ง ผู้สอนควรควบคุม และเปิดโอกาสแก่ผู้เรียนให้ได้แสดงออกตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจ เพื่อผลการเรียนที่ดีที่สุด โดยผู้สอนคอยคุมให้คำแนะนำ และช่วยเหลือ ดังนี้ คือ

๑. พยายามให้ผู้เรียนรับผิดชอบในการเรียนรู้ด้วยตนเอง รู้จักตัดสินใจว่าจะเรียนอะไรก่อนอะไรหลัง ไม่ใช่ผู้สอนต้องคอยแนะนำอยู่ตลอดเวลา
๒. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถควบคุมตนเอง และสามารถประเมินผลความก้าวหน้าของตัวเอง ตลอดจนสามารถตรวจงานของตนเองได้
๓. คอยดูแลให้ผู้เรียนอยู่ในกลุ่มผู้เรียนด้วยความร่าเริง

^๑ สุนันท์ จันทรทิพย์, ละคอนเพื่อการศึกษา, หน้า ๒-๓.

และเป็นสุข มีความคิดสร้างสรรค์ และสามารถติดต่อสื่อสารร่วมกับผู้เรียนอื่น ๆ ได้ ไม่ใช่ผู้เรียนแยกตัวเองอยู่คนเดียว

๔. ให้ผู้เรียนสามารถช่วยผู้เรียนอื่น ๆ ให้เรียนได้ด้วย คือถ้าผู้เรียนได้เรียนบางสิ่งบางอย่างไปแล้ว ผู้เรียนนั้นควรสามารถสอนผู้อื่นได้ด้วย และถ้าสามารถทำได้ ความรู้ของผู้เรียนนั้นจะแน่น และจะยิ่งเพิ่มพูนขึ้น

๕. แนะนำให้ผู้เรียนทราบว่าแหล่งความรู้มีใช้อยู่ที่ผู้สอนเพียงประการเดียว หรือในห้องเรียนเท่านั้น การเรียนรู้จะได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ ทุกโอกาส และแหล่งการศึกษามีมากมาย เช่น สื่อการสอนประเภทต่าง ๆ และแม้แต่การเรียนรู้อะปอดจากชีวิตคนที่แวดล้อมผู้เรียนด้วย เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การเรียนการสอนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาวิชา และความมุ่งหมายนั้นมีการกำหนดไว้ในหลักสูตร เป็นส่วนใหญ่แล้ว จึงไม่เป็นปัญหาที่ยุ่งยาก แต่ประการใดเลย แต่การเลือกวิธีเรียนวิธีสอนจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เกิดความเข้าใจได้อย่างสมบูรณ์ตามที่ตั้งจุดประสงค์ไว้แต่แรกนั้น เป็นสิ่งที่ยุ่งยากอยู่มีใช่น้อย

การใช้สื่อการสอนแบบละครในระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย

ถึงแม้ว่าจะเพิ่งมีแนวทางการศึกษาอย่างใหม่ที่มุ่ง "สอนคน" ตามความสามารถ ความถนัดและความสนใจ ปรากฏชัด เจนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๒๑ แต่ความเคลื่อนไหวในด้านการใช้สื่อการสอนแบบละครในระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทยนั้นเริ่มมานานพอสมควรแล้ว แต่ที่ปรากฏว่าเป็นที่นิยมใช้กันมากได้แก่รูปแบบของการแสดงบทบาทสมมติ (role-playing) ดังเช่นที่มีผู้เชี่ยวชาญการศึกษาหลายท่านกล่าวถึงรูปแบบการสอนลักษณะนี้ไว้ดังนี้

๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภาพ วาดเขียน ภาควิชาวิจัยการศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เสนอวิธีการสอนแบบแสดงบทบาท
(role-playing) เป็นวิธีการสอนวิธีหนึ่งโดยสังเขป^๑ คือ

การสอนแบบแสดงบทบาท (role-playing)

เป็นการสอนที่กำหนดให้ผู้เรียนได้แสดงบทบาทตามที่สมมติขึ้น เปรียบเทียบกับสภาพที่เป็นจริงหรือที่มีผู้กล่าวอ้างไว้ ตามลักษณะที่ผู้แสดงบทบาทเข้าใจ เพื่อให้ผู้ดูเกิดความ
ความรู้ ความเข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้น หลักสำคัญของการสอนแบบนี้ ก็คือ การแสดงที่ทำให้
ผู้ดูเห็นจริง คล้อยตามบทบาทนั้น ๆ ใ้ โดย ก่อให้เกิดความเข้าใจเรื่องจริงได้แจ่มชัด
ขึ้น และถ้านำมาอภิปรายกันก็จะได้เรื่องราว และเงื่อนไขที่ถูกต้อง

การแสดงบทบาทนี้ ต้องกำหนดให้สมาชิกในกลุ่ม เป็นรายบุคคลแสดงบทบาท
ของบุคคลที่ปรากฏในเหตุการณ์จริง เป็นแนวทางให้ผู้ร่วมแสดง และผู้ที่อยู่เกิดความ
รู้สึกเหมือนกับว่า ตนเองได้อยู่ในเหตุการณ์หรือในฐานะบุคคลนั้น ๆ ซึ่งจะก่อให้เกิด
การวิचारณ์ทำที่ที่ตนมักจะปฏิบัติ หรือที่ผู้อื่นมักจะปฏิบัติต่อตน และเป็นวิธีการหาทางแก้
ปัญหาให้ดีขึ้น ได้เรียนรู้ลักษณะนิสัยของบุคคลตัวจริงได้ดีขึ้น

^๑สุภาพ วาดเขียน, ทำอย่างไรนิสิต นักศึกษา ครู จึงจะสอนได้ดี,

พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐), หน้า ๑๗๔-๑๗๖.

๒. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทศนา แคมมณี **ภาควิชามัธยมศึกษา**
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กล่าวถึงการใช้การแสดงบทบาทสมมติ
(role-playing) ในการเรียนการสอนว่า

"บทบาทสมมติเป็นเครื่องมือ และวิธีการอย่างหนึ่ง
ที่ใช้ในการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความเข้าใจ
อย่างลึกซึ้งใน เรื่องที่เรียนโดยที่ผู้สอนสร้างสถานการณ์สมมติขึ้นมาพร้อมกับบทบาทสมมติ ให้ผู้เรียน
ได้แสดงออกตามที่คุณเรียนคิดว่าควรจะเป็น' และ
ถือเอาการแสดงออกทั้งทางความรู้ และพฤติกรรม
ของผู้แสดง (ผู้เรียน) มาเป็นข้ออภิปรายเพื่อ
การเรียนรู้ต่อไป"^๑

การแสดงบทบาทสมมติเป็นการฝึกให้ผู้แสดงได้ประสบกับสถานการณ์จริงใน
สภาพของการสมมติขึ้นมา ทั้งนี้เพื่อฝึกให้ผู้เรียนได้ทดลอง และเรียนรู้ที่จะปรับพฤติกรรม
ของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพในสภาวะต่าง ๆ

การแสดงบทบาทสมมตินับว่าเป็นวิธีการฝึกอบรมการแก้ปัญหา และการตัดสินใจ
วิธีหนึ่ง เพราะในสถานการณ์สมมติที่กำหนดขึ้นมา และบทบาทสมมติที่กำหนดขึ้นมานั้นให้
คล้ายคลึงสิ่งที่เป็นจริงนั้น มักจะเป็นปัญหาและข้อขัดแย้งต่าง ๆ แฝงในสถานการณ์นั้น ๆ

^๑ทศนา แคมมณี, " การใช้บทบาทสมมติในการเรียนการสอน"

วารสารครุศาสตร์ ๒ (กรกฎาคม-สิงหาคม ๒๕๑๔), หน้า ๔๑ - ๔๘.

มาด้วย การที่ให้ผู้เรียนได้เลือกที่จะแสดงบทบาทต่าง ๆ โดยไม่ต้องฝึกหรือเตรียมตัวมาก่อนหน้านั้น ผู้แสดงต้องแสดงไปตามธรรมชาติ โดยไม่สามารถทราบได้ว่าผู้แสดงอื่น ๆ จะมีปฏิกิริยาตอบโต้อย่างไรนั้น นับว่าเป็นการฝึกให้ผู้แสดงได้เรียนรู้ที่จะปรับตัวพฤติกรรม และหาทางแก้ปัญหา ศักลสินใจอย่างธรรมชาติ

การใช้บทบาทสมมติในการเรียนการสอนมี ๒ วิธีใหญ่ ๆ คือ

๑. การใช้บทบาทสมมติแบบมีบทเตรียมไว้

หมายถึงการใช้บทบาทสมมติเข้ามาช่วยในการสอนโดยที่ผู้สอนได้เตรียมบทมาล่วงหน้า หรือจะให้ผู้เรียนได้รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ผู้สอนจะเตรียมสถานการณ์สมมติมาล่วงหน้า และเตรียมบทบาทมาอย่างเรียบร้อย เมื่อผู้สอนจะสอนและใช้บทบาทสมมติตามขั้นตอนที่เตรียมมา

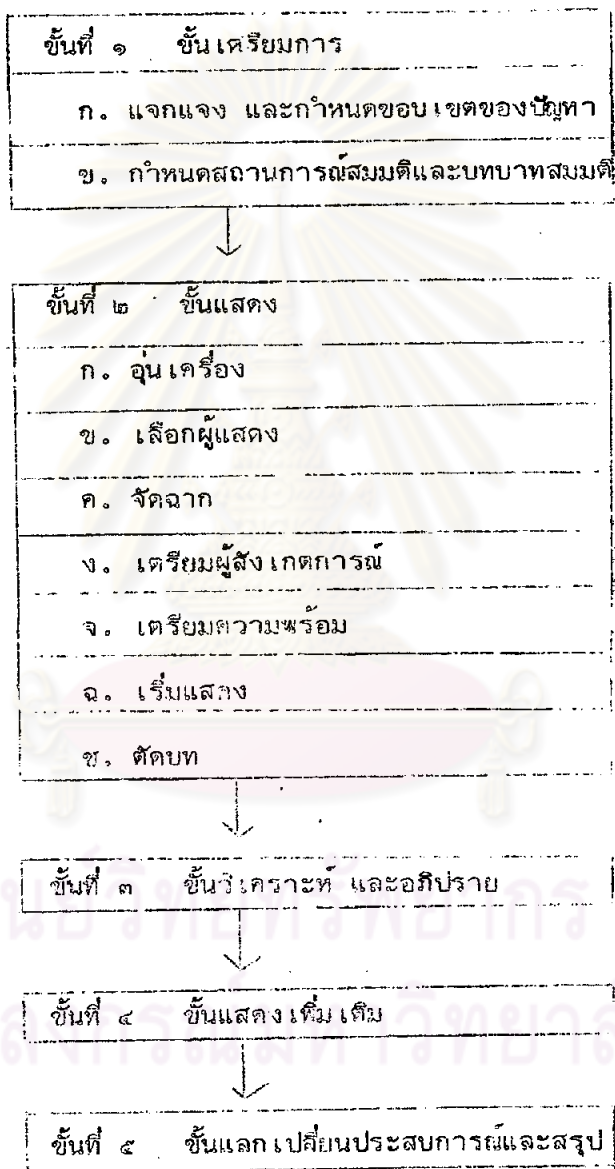
๒. การใช้บทบาทสมมติแบบไม่มีบทเตรียมไว้

หมายถึงการใช้บทบาทสมมติเป็นเครื่องช่วยในการสอนตามวาระ และโอกาสที่อำนวย ผู้สอนไม่ได้เตรียมบทบาทมาให้ผู้เรียนล่วงหน้า

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงจุดประสงค์ และขั้นตอนการใช้บทบาทสมมติ โดยละเอียด และแผนภูมิการใช้บทบาทสมมติในการเรียนการสอน ดังนี้

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กระบวนการในการวางแผนและใช้บทบาทสมมติในการสอน



๓. สร้อย วิชิตสงคราม แนะนำเกี่ยวกับการแสดงบทบาทไว้ในคู่มือนิเทศก์การศึกษาถึงการใช้ละครเพื่อการศึกษา^๑ ดังนี้

เราย่อมรู้เห็นกันอยู่ทั่วไปแล้วว่า ในทุก ๆ สังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมของ นักธุรกิจ นักการค้า ข้าราชการ พลเรือน ทหาร หรือจะให้อยู่ลงมาถึงสังคมย่อยของครู หรือเจ้าหน้าที่ทางการศึกษาที่ทุกคนกำลังเกี่ยวข้องอยู่นี้ก็ตาม ทัศนคติ และการปฏิบัติงาน ของแต่ละคนในสังคมนั้นย่อมมีอิทธิพลต่อกัน พุ่งง่าย ๆ ก็คือ การปฏิบัติงานของคนหนึ่ง ๆ อาจ มีผลต่อเนื่องกันกับบุคคลอื่น ๆ ในสังคมเดียวกันได้

ถ้ามีโอกาสนำเอาข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานนี้มาแสดงสมมติเป็นฉาก ละคร โดยกำหนดผู้แสดงให้เลียนแบบตัวจริงอย่างที่เราเห็นได้ เรียกว่าเป็นการแสดงละครแก้ปัญหาที่จะช่วยให้สามารถมองเห็นและ เข้าในสถานการณ์ที่แท้จริงของกลุ่มสังคมนั้น ๆ ได้ ชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งยังจะช่วยให้ทุกคนได้มีโอกาสแนะนำหรือช่วยกันหาวิธีที่จะแก้ไขคัดแปลง สถานการณ์นั้น ให้อยู่ในสภาพที่ดีอีกด้วย

ประโยชน์ของการแสดงละครแก้ปัญหา

๑. แสดงได้ง่าย ไม่จำเป็นต้องซ้อมบทกันมาก เพราะเป็นการแสดงเลียนแบบที่ อาจมองเห็นตัวอย่างได้ทั่ว ๆ ไปจากการปฏิบัติงานในชีวิตประจำวันจริง ๆ

๒. ชี้ให้เห็นการปฏิบัติตลอดจนวิธีการแก้ไขการปฏิบัติของตัวละครแต่ละคนให้ดีขึ้นจากที่เป็นอยู่เดิมได้อย่างชัดเจน

๓. ทั้งผู้แสดงและผู้ชมการแสดง ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินทำให้มีบรรยากาศที่ดีที่จะร่วมมือกันแก้ปัญหาและข้อบกพร่องซึ่งกันและกัน ขณะเดียวกันก็ทำให้บรรยากาศแห่ง ความดี เครียดที่มีอาจจะค่อย ๆ ม้วนคลายไปได้ด้วย

^๑ สร้อย วิชิตสงคราม, "การแสดงละครแก้ปัญหา" คู่มือนิเทศก์การศึกษา หน่วยนิเทศก์การศึกษา (พระนคร : กรมสามัญศึกษา , พ.ศ.๒๕๐๒), หน้า ๑๑๔-๑๒๒.

๔. ประโยชน์สำหรับผู้นำหรือประธานของกลุ่มในการจัดการแสดงละครแบบนี้ ก็คือ จะต้องให้ได้มีโอกาสสังเกตและวินิจฉัยลักษณะการทำงานตลอดจนความสนใจ และความถนัดของสมาชิกแต่ละคนนั้น ๆ ทั้งยังเป็นเครื่องทดสอบความก้าวหน้าในการทำงานของสมาชิกทั้งในส่วนบุคคล และส่วนรวมด้วย

๕. สำหรับผลประโยชน์ที่สมาชิกจะได้รับนั้นมีอยู่หลายทาง เช่น ทำให้แต่ละคนได้มีโอกาสสังเกตวิธีการปฏิบัติงานของพวกกันเองได้ในระยะเวลาอันสั้น ได้มีโอกาสเห็นข้อบกพร่อง และข้อดี ตลอดจนได้มีโอกาสทราบวิธีการแก้ไขข้อบกพร่องนั้น ๆ เพื่อนำไปปรับปรุงการปฏิบัติงานจริง ๆ ของตนเองได้ต่อไปอีกด้วย

การใช้สื่อการสอนแบบละครในระดับมัธยมศึกษาในต่างประเทศ

เมื่อมีการกล่าวถึงสื่อการสอนในระดับมัธยมศึกษาของต่างประเทศ นักการศึกษา มักจะกล่าวถึงการใช้อุปกรณ์การสอนแบบละครในรูปแบบต่าง ๆ แทบทุกครั้ง ผู้เขียนใคร่เสนอตัวอย่างการใช้ และข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้อุปกรณ์การสอนแบบละครในการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาในต่างประเทศเพื่อประกอบการศึกษาเรื่องนี้ดังต่อไปนี้

๑. Alkorn^๑ แนะนำการใช้การแสดงออกในรูปของการแสดงละคร และวิชาศิลปการละคร ในการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาว่า^๑

Alkorn, Kinder and Schunert, Better Teaching in Secondary School, 3rd ed., (New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1970), p.165-166.

เนื่องจากสื่อการสอนแบบละครมีลักษณะที่ดึงดูดความสนใจ และส่งเสริมการ
แสดงออกของผู้เรียนได้ดี ในขณะที่เดียวกันก็มีผลในด้าน การเรียนรู้ เป็นอย่างยิ่ง จึง เป็น
สื่อที่มีประสิทธิภาพในการเรียนการสอน โดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษา อันเป็นวัยที่เหมาะสม

รูปแบบที่นิยมใช้ในการเรียนการสอนระดับนี้ได้แก่

ก. การแสดงละครโดยไม่มีการเตรียมตัวล่วงหน้า (improvisation)
เน้นความสำคัญที่ความรู้ที่ได้ และการแปลความหมาย มากกว่าความแม่นยำของคำพูด
สื่อประเภทนี้ใช้ได้กับวิชา ภาษาต่างประเทศ, วิชาแนะแนวการศึกษา, วิชาธุรกิจการ
ค้าขาย, และคหกรรมศาสตร์ ฯลฯ

ข. การแสดงบทบาทสมมติ (role-playing) ซึ่งเน้น
ปัญหา และสถานการณ์ที่กำหนดขึ้น ว่าต้องให้ผู้เรียนทั้งในฐานะผู้ดู และผู้แสดง
เข้าใจปัญหาดังกล่าวก่อนล่วงหน้า การประเมินผลวัดจากการแสดงบทบาทตามที่กำหนด
ขึ้นโดยให้เวลาในการซักซ้อมความเข้าใจเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็น
ความสำเร็จในการแสดงทีเดียว

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ค. การแสดงเชิดและชักหุ่น (Puppet Shows) เป็นรูปแบบการแสดงที่พิเศษที่มีคุณค่ามหาศาล เพราะเป็นการเลียนแบบของจริงซึ่งมีผลอย่างมากต่อกิจกรรมเสริมความคิดสร้างสรรค์ และให้ทักษะสูงในการจัดทำ แต่มักกินเวลามาก และยากที่จะแยกความบันเทิงออกแล้ว เน้นแต่เพียงด้านวิชาการด้านเดียว วิชาที่ใช้การแสดงรูปแบบนี้แล้วในขณะนี้ ได้แก่ วิชาคหกรรมศาสตร์ สังคมศึกษา ภาษาต่างประเทศ สุขศึกษา ภาษาอังกฤษ เป็นต้น นอกจากนี้โทรทัศน์ยังใช้หุ่นเชิดหุ่นชักเป็นสื่อประกอบรายการบันเทิงอย่างกว้างขวาง ซึ่งสามารถสอดแทรกความรู้ และวิชาการต่าง ๆ ได้ด้วย

ง. การแสดงรูปแบบอื่น ๆ ได้แก่ การแสดงโดยไม่ใช้คำพูด (pantomime) การแสดงบทบาทล้อเลียน การสร้างสถานการณ์จำลอง การแสดงละครสั้น ๆ และการแสดงบทบาท ซึ่งเน้นเฉพาะการสร้างความเข้าใจเรื่องราวของสังคมมนุษย์ (sociodrama) เป็นต้น

๒. Leonard H. Clark และ Irving Starr พูดถึงประโยชน์ของการใช้การละครและเทคนิคการแสดงบทบาทต่าง ๆ ต่อการเรียนรู้ว่า การแสดงบทบาทสมมติ (role-playing) มีประโยชน์ในการให้ความกระจ่างแก่ผู้เรียนเกี่ยวกับแรงคลใจและความรู้สึกของผู้อื่น (ที่มีต่อสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง) เพราะจุดประสงค์ของการแสดงบทบาทสมมติก็คือ เพื่อให้มองเห็นปัญหาในสายตาของผู้อื่น นอกจากนี้ยังมีประโยชน์ -

⁹ Leonard H. Clark, and Irving S. Starr, Secondary School Teaching Methods, 3rd ed., (New York: MacMillan Publishing Co., Inc., 1976); p. 235-241.

ในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดของเรื่องเกี่ยวกับสถานการณ์ต่าง ๆ ในสังคม มีประโยชน์ในการเตรียมสภาพการณ์ในชีวิตบางประการแก่ผู้เรียนตลอดจนฝึกทักษะในการแก้ปัญหาต่าง ๆ

นอกจากนี้การแสดงละครประเภทอื่น ๆ ก็เป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์ในการเรียนการสอน เพื่อการเข้าใจพฤติกรรมผู้อื่น แต่บางประเภทมีความไม่เหมาะสมกับหลักสูตรเท่าการแสดงบทบาทสมมติ ทั้งนี้อยู่ที่การพิจารณาเลือกใช้สื่อการแสดงนี้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และเนื้อหาวิชา



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๓. Keltner แสดงทัศนะ เกี่ยวกับการแสดงบทบาทสมมติ

ตามสถานการณ์ที่กำหนดขึ้นที่ใช้ในการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษา^๑ว่าดังนี้

การแสดงบทบาทสมมติตามสถานการณ์ที่กำหนดขึ้นมิใช่สูตรมหัศจรรย์ในการแก้ปัญหาการเรียนการสอนได้ทุกปัญหา การใช้เทคนิคการแสดงบทบาทให้ถูกวิธีเป็นเรื่องยาก ทั้งนี้เพราะข้อจำกัด และอันตรายบางประการ ดังนี้

๑. การเรียนในลักษณะของการทำงานร่วมกันโดยมีผู้ร่วมงานหลายฝ่าย เป็นเรื่องที่ต้องมีการเตรียมการเป็นอย่างดี ยกเว้นในบางกรณีที่ผู้เรียนมีความรู้เข้าใจ และใจเปิดกว้างให้แก่การเรียนวิธีนี้ การเตรียมการที่ไม่ดีอาจทำให้เกิดความยุ่งยาก และนำไปสู่ความล้มเหลว

๒. ถึงแม้เราจะเรียกว่าการแสดงบทบาทสมมติ แต่เงื่อนไข และปัญหาของสถานการณ์ ต้อง เป็นสิ่งที่ เป็นไปได้ มีความชัดเจนและสมบูรณ์ในตัวเพียงพอที่จะนำมาแสดง ยกเว้นแต่กรณีที่ผู้เรียนรู้ข้อเท็จจริง และเบื้องหลังมาเป็นอย่างดีแล้ว

๓. ผู้แสดงส่วนมากมักล้มตัว และมักเบนความสนใจของผู้ชมไปจากปัญหาของเรื่อง มุ่งไปแสดงบทบาทให้เป็น เรื่องขบขันหรือบันเทิงเสีย ผู้นำกลุ่มจึงควรเน้นให้ผู้แสดงเห็นความสำคัญ และใส่ใจในการแสดงอย่างสมจริงสมจัง

๔. การแสดงบทบาทสมมติเป็น เรื่องที่ต้องใช้เวลามาก ส่วนมากเวลาของการเรียนแต่ละช่วงมีเพียง ๕๐-๖๐ นาที ผู้นำกลุ่มจึงต้องมีความสามารถเป็นอย่างมากในการดำเนินการจัดการแสดงดังกล่าวให้มีประสิทธิภาพภายในเวลาอันจำกัด

^๑John W. Keltner, Group Discussion Process, (New York: David McKay Co., Inc., 1957), p.277-278.

๕. การแสดงบทบาทสมมติ ต้องการจินตนาการในกลุ่มอย่างมาก ถ้าหากว่ากลุ่มไม่ได้มีการฝึกฝนการใช้จินตนาการเพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างสรรค์ความคิดต่าง ๆ มาก่อน การแสดงบทบาทดังกล่าวก็จะจืดชืดมาก

๖. การแสดงบทบาทสมมติควรเริ่มด้วยการอภิปรายร่วมกันในกลุ่ม เพื่อถกเถียง ชักถามปัญหาพร้อมกันก่อน มิฉะนั้นการแสดงจะลุ่มหลง หรืออาจไม่ตีพอ

๗. การแสดงบทบาทสมมติต้องให้ทุกคนในกลุ่มมีส่วนร่วมในการพิจารณาเงื่อนไขหรือทางออกของปัญหา การแสดงแบบนี้ไม่ใช่เครื่องมือในการสร้างความบันเทิง หรือสร้างความสนุกสนาน แต่หลายกลุ่มนิยมจัดการแสดงบทบาทสมมติ บ่อย ๆ เท่า ๆ กับการจัดการแสดงละครสั้น (skits) เล่นจบภายใน ๓-๗ นาที เพื่อสร้างความบันเทิงในกลุ่ม

๘. ถ้าผู้แสดง (ผู้เรียน) ในกลุ่มไม่มีความสนิทสนมกัน หรือพยายาม ดัน แยกกันมุ่งสนใจ เฉพาะบทบาทที่ตนแสดงอย่างเดียว จะทำให้การแสดงแบบนี้เป็นไป ด้วยความลำบาก

สำหรับในกรณีที่ผู้เรียนกลุ่มมีขนาดใหญ่ วิธีการกลุ่ม (Group Process) จะไม่จำเป็นเพราะ เมื่อสามารถนำการแสดงบทบาทเข้ามาใช้กับการเรียนรู้ภายในกลุ่ม โดยมีผู้นำกลุ่มทำหน้าที่แจกบทบาทต่าง ๆ ที่ใช้แสดงให้มีความเกี่ยวเนื่องกันอย่างทั่วถึงก็เป็นประโยชน์ได้เช่นกัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

J. Robert Jackson ผู้เขียนหนังสือชื่อ Language Arts เล่ม ๒ ได้เล่าประสบการณ์การใช้การแสดงบทบาทสมมติตามสถานการณ์ที่กำหนดขึ้น เป็นเครื่องมืออันมีพลังอำนาจในการเรียนการสอน และการบำบัดโรค ในบทความ ชื่อ "Role-playing, Anyone?" ดังนี้

การแสดงบทบาทสมมติตามสถานการณ์ที่กำหนดขึ้น มีองค์ประกอบที่จำเป็น ๓ ประการด้วยกัน คือ ความกล้า ความรัก และทักษะ เพราะว่า การแสดงบทบาทสมมติ เป็นการแสดงละครแบบกระตั้นหัน โดยผู้เรียนเป็นสื่อการสอน เครื่องช่วยสอนประเภทโสตทัศนูปกรณ์ชั้นสูงสุดในการสอนทุกวิธี การแสดงบทบาทสมมติ ดูเป็นวิธีการสร้างสรรค์มากที่สุด โดยที่ผู้สอนสามารถเริ่มต้นที่ไหนก็ได้ เมื่อใดก็ได้ จะระลึกถึงเหตุการณ์ตอนใดก็ได้ ไม่ว่าใกล้หรือไกลจากปัจจุบันกาล แม้กระทั่งเข้าสู่ความมหัศจรรย์เหลือเชื่อ หรือย้อนสู่ความเป็นจริงสมัยใด ๆ

วิธีการเคลื่อนไหว (ในการแสดงบทบาทสมมติ) ต้องการความกล้า กล้าเสี่ยง ในการตัดสินใจ เลือกสถานการณ์ แล้วแสดงออกมา และเพราะผู้สอนมีความรัก และห่วงใยผู้เรียนอยากให้การศึกษที่ดีแก่ผู้เรียนทั้งหลายด้วยความรักที่มีต่อมนุษยชาติ ทำให้เกิดผลที่คาดไม่ถึงต่าง ๆ นานา แต่ขณะเดียวความล้มเหลวที่ไม่คาดคิดก็อาจเกิดได้

J. Robert Jackson, "Role-playing, Anyone?,"
Strategies and Tactics in Secondary School
Teaching, ed. by Leonard H. Clark (London: McMillan
 Ltd., 1968), p. 207-208.

จากความไม่พอใจ การต่อต้านการไม่ร่วมมือ การวิพากษ์วิจารณ์ ฯลฯ ผู้เขียนซึ่งมีประสบการณ์ด้านการสอนวิธีนี้ ๑๕ ปี ก็เคยประสบกับความล้มเหลวบ้างแล้ว ฉะนั้น ต่อให้เป็นผู้เชี่ยวชาญ มีประสบการณ์ด้านนี้มากน้อยเพียงใด ก็อาจประสบปัญหานี้ได้

อันตรายอีกประการหนึ่งของการขาดประสบการณ์ คือการจัดแสดงบทบาทสมมติๆ เกี่ยวกับเรื่องราวที่ไกลจากอดีต หรืออนาคตมาก ๆ จะเกิดปัญหาในด้าน การแสดง การเคลื่อนไหว การแสดงแบบนี้ควรเป็นเรื่องราวของอดีต (เมื่อวานนี้) และอนาคต (ขนาด พรุ่งนี้) ก็เพียงพอแล้ว



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พัฒนาการตามธรรมชาติของผู้เรียนระดับมัธยมศึกษา

นอกจากวิธีเรียนวิธีสอนต่าง ๆ ในระดับมัธยมศึกษา ซึ่งช่วยให้ทราบถึงแนวการใช้สื่อการสอนแบบละครแล้ว ยังมีปัจจัยที่ควรนำมาศึกษาพิจารณาประกอบกระบวนการเรียนการสอนระดับมัศึกษานี้ด้วย นั่นคือจิตวิทยาเบื้องต้นเกี่ยวกับพัฒนาการตามธรรมชาติของเด็กที่เป็นผู้เรียนในระดับนี้

ลักษณะธรรมชาติของเด็กระดับมัธยมศึกษาแบ่งได้เป็น ๒ แนวตามวิธีการของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภาพ วาดเขียน แห่งแผนกวิชาวิจัยการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คือ^๑

ก. พื้นฐานความสามารถทางร่างกายและสติปัญญาของผู้รับความรู้ การสอนผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ควรให้เป็นประสบการณ์ทั้งที่เป็นประสบการณ์ทางรูปธรรมปนกับทางนามธรรม เนื้อหาอาจยากขึ้นไปกว่าเนื้อหาสำหรับผู้เรียนในระดับประถมศึกษา ให้ผู้เรียนในระดับนี้ได้รู้จักใช้ความคิดในเชิงเหตุผล และวิเคราะห์ได้บ้างพอควร จึงสามารถที่จะสอนการใช้กฎเกณฑ์ สูตร สัญลักษณ์ต่าง ๆ ได้

^๑สุภาพ วาดเขียน, ทำอย่างไร นิสิต นักศึกษา ครู จึงจะสอนได้ดี

ส่วนเด็กมัธยมศึกษาตอนปลาย ผู้สอนสามารถให้ประสบการณ์ ที่เป็นนามธรรม และสอนให้ลึกได้ เพราะเด็กวัยนี้ สามารถจัดลำดับความคิดของตน เป็นขั้น ๆ รู้จักใช้เหตุผล ใช้เครื่องมือที่ซับซ้อน และหาความชำนาญจากเครื่องมือ กลไกต่าง ๆ ได้

ข. พื้นฐานความต้องการของผู้รับความรู้

พื้นฐานด้านนี้มักขึ้นอยู่กับความเจริญเติบโตทางด้านร่างกาย และพัฒนาการทางสมองเป็นส่วนใหญ่ เช่น เด็กอายุ ๗-๑๔ ปี ย่อมต้องการที่จะเล่น มากกว่าเรียน และไม่ชอบการบังคับ ดังนั้นการสอนจึงมีแนวโน้มไปในทางสร้างบทเรียน ให้สนุกสนาน เป็นการ เล่น เพื่อให้เกิดความรู้มากกว่าการเรียนตามปกติ ซึ่งผิดกับเด็กวัยรุ่นที่มีอารมณ์รุนแรง ชอบการแสดงออกที่เป็นจุดเด่นให้คนอื่นสนใจ ทั้งในเพศเดียวกัน และต่างเพศ ดังนั้นการสอนเด็กในวัยนี้จึงมีแนวโน้มไปในทางส่งเสริมให้เด็กได้ แสดงออกให้มาก ๆ พยายามดึงเอาความกระตือรือร้นอยากทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่แฝงอยู่ในตัวเด็กออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดเท่าที่จะทำได้ ในขณะที่เดียวกันก็สร้าง สถานการณ์ขึ้นมาล่อใจให้เด็กคิดทำงานร่วมกันมากขึ้น และหาวิธีการยกย่องให้เขารู้สึกภูมิใจในสิ่งที่กระทำลงไปด้วยความตั้งใจจริงที่จะทำดี เช่น การให้รางวัล การนำ ผลงานไปตั้งแสดง การลงข่าวในหนังสือพิมพ์ หรือวิธีการชักนำให้เด็กทำงานร่วมกัน แข่งขันกันระหว่างบุคคล หรือระหว่างกลุ่ม หรือให้แข่งขันกับตนเอง ทำลายสถิติตนเอง

บางครั้งการชนะของเด็กก็ไม่ต้องการรางวัลเสมอไป เพียงต้องการให้รู้ว่าเป็นผู้ชนะ หรือได้รับคำชมเชยว่าชนะก็พอแล้ว ดังนั้นผู้สอนจะต้องพยายามจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ทั้งใน และนอกหลักสูตรให้เป็นที่สนใจ และจูงใจให้ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว ด้วยความสมัครใจ

พัฒนาการทางความคิด และการเรียนรู้ ตามหลักการของ Jean Piaget นักจิตวิทยาคนสำคัญของโลก ที่กล่าวถึงผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาว่า^๑

เด็กวัยนี้สามารถใช้ความคิดอย่างมีเหตุผลมากขึ้น ด้วยการคาดคะเน อย่างมีหลักเกณฑ์มากกว่าจะใช้ประสบการณ์เก่า ๆ มาอ้างอิง เด็กจะหาวิธีการพิสูจน์ ด้วยการทดลอง หรือเพิ่มวิธีการสังเกตอย่างละเอียดมากขึ้นกว่าเดิม หาเหตุผลจาก สิ่งที่เป็นนามธรรมได้เมื่อไม่เห็นของจริง ไม่พบเหตุการณ์จริง เพียงแต่มีคนเล่าให้ฟัง ก็สามารถสร้างมโนภาพได้ หาเหตุผลจากความคิดได้ มองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ตามปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยการตั้งสมมติฐาน กล่าวคือ มีความคิดในเชิงเดาเหตุการณ์ว่า ถ้ามีสิ่งนี้เกิดขึ้นแล้ว น่าจะต้องมีสิ่งนั้นเกิดตามมา แม้ว่าจะยังใช้ความคิดหาเหตุผลตาม ทฤษฎีความน่าจะเป็นอย่างไม่สมบูรณ์นักก็ตาม เด็กวัยนี้จะสามารถสร้างแบบการทดลอง ขึ้นมาเองได้ สามารถถ่ายทอดความคิดจากรูปหนึ่งไปสู่อีกรูปหนึ่งได้ รู้จักการแก้ปัญหา โจทย์ได้ รู้จักวางเงื่อนไขในการแก้ปัญหาได้บ้างพอสมควร ในบางครั้งเด็กจะใช้ความรู้ สึกนึกคิดของตนเอง เดาเหตุการณ์ โดยไม่ต้องวิเคราะห์ออกมาทันที เช่น อีกลักครู่

^๑Jean Piaget, Play, Dreams and Imitation in Childhood, citing Janet Goodridge, Drama in the Primary School, p. 27.

ฝนจะตก และฝนก็ตกจริงตามการคาดคะเน โดยที่เด็กก็อธิบายออกมาอย่างชัดเจน ไม่ได้ว่า ทำไมเป็นอย่างนั้น กล่าวคือ เด็กอาจจะเข้าใจหรือรู้อย่างทันทีทันใด โดยที่ยังแลไม่เห็นขบวนการที่แน่ชัด และบางครั้งก็รู้คำตอบล่วงหน้ามาเอง แต่บอก ลำดับขั้นตอนไม่ได้

ผลจากการศึกษาทางจิตวิทยา พบว่าเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายมีความเจริญ แตกต่างกันอย่างบ้าง เด็กหญิงจะเป็นสาวก่อนเด็กชายเป็นหนุ่ม ๒ ปี จึงแสดงความ สนใจในการแต่งกาย นิยายรัก เรื่องรัก ซึ่งเป็นลักษณะของเด็กวัยรุ่น (อายุ ๑๒-๑๖ ปี) มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกาย และจิตใจ อารมณ์รวดเร็ว ผู้สอนจึงควรสนใจในเรื่อง นี้ เพราะมีความสำคัญต่อบุคลิกภาพทั้งทางร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ ซึ่งสัมพันธ์กับการ เรียนรู้โดยแยกกันไม่ออก

ความสนใจ และการแสดงออกของผู้เรียนวัยนี้ก็สามารถแยกออกมาศึกษาเพื่อ ประกอบการพิจารณาการใช้สื่อการสอนแบบละคร ในประเด็นนี้ได้ยกเอาความคิดเห็น ของสุนันท์นิ จันทรทิพย์ ผู้สอนวิชาการละคอนเพื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่ กล่าวถึงความสนใจและกิจกรรมการแสดงออกของผู้เรียนวัยนี้ ดังนี้

จิตวิทยาของเด็ก เกี่ยวกับการละคร^๑

หมายถึงความสนใจ และกิจกรรมของเด็กวัยรุ่นต่อการแสดงบทบาท ต่าง ๆ แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ

ก. มัธยมศึกษาตอนต้น (อายุ ๑๒-๑๔ ปี) เด็กวัยนี้มีสมาธิขึ้นกว่า วัยก่อนหน้านี้ และมีความสนใจในละครประเภทวีระบุรุษวีรสตรี ชื่นชอบและพร้อมที่จะทำตามคนที่เห็นว่า เป็นตัวอย่างที่ดี วัยนี้ เป็นหัว เลี้ยวหัวต่อที่จะก้าวสู่วัยรุ่น

^๑สุนันท์นิ จันทรทิพย์, ละคอนเพื่อการศึกษา (ขอนแก่น: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ม.ป.ป.), หน้า ๑๓-๑๔.

ฉะนั้นละครเด็กในวัยนี้ควรจะเป็นละครประเภทส่งเสริมให้เด็กประพฤติตามวีรบุรุษ หรือวีรสตรีที่ดี เป็นการนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ดีที่ถูกต้องในภายหน้า

ในด้านการแสดงออก เด็กวัยนี้สามารถแสดงออกได้ดีขึ้นกว่าเมื่อเด็กกว่านี้ ความจริงข้อนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้สอนในการพิจารณาการใช้สื่อการสอนแบบละคร

ข. มัธยมศึกษาตอนปลาย (อายุ ๑๕-๑๘ ปี) เด็กวัยนี้มีสมาธิแต่เฉพาะเรื่องที่น่าสนใจ รู้จักควบคุมอารมณ์ให้เหมาะสมกับกาลเทศะ ความคิดกว้างไกล สนใจแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มพูนสมรรถภาพ เริ่มเข้าใจถึงความสวยงาม ความไพเราะและความดี

ด้านความเชื่อมั่นในตัวเองของเด็กในวัยนี้ เป็นไปอย่างรุนแรง ถ้าได้ปักใจเชื่ออะไรจะเชื่ออย่างจริงจัง และมักแก้ไต่ยาก เช่นความเชื่อในเรื่องศาสนา ความเชื่อในคุณงามความดีต่าง ๆ เป็นต้น

ด้านความคิดหาเหตุผล สามารถคิดหาเหตุผลได้ดีขึ้น และจะพัฒนาไปเรื่อย ๆ จนย่างเข้าวัยที่เป็นผู้ใหญ่ มีความสนใจในความคิดที่เป็นนามธรรม

เด็กวัยนี้เริ่มสนใจเพศตรงข้ามบ้างแล้ว ดังนั้นละครเด็กในวัยนี้อาจเป็นละครรักกระจุ้มกระจิม แต่ตัวละครในเรื่องควรมีคุณงามความดี ซึ่งจะทำให้ผู้ชมในวัยนี้เกิดความรู้สึกคล้อยตาม และเชื่อในคุณความดีนั้น ๆ

ในด้านการแสดงออกในวัยนี้จะดีขึ้นไปอีก ทั้งด้านการใช้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย และการแสดงทางอารมณ์ยิ่งถ้าผู้ใดมีความสามารถ เฉพาะตัวอยู่แล้ว แทบจะเป็นนักแสดงอาชีพได้เลย

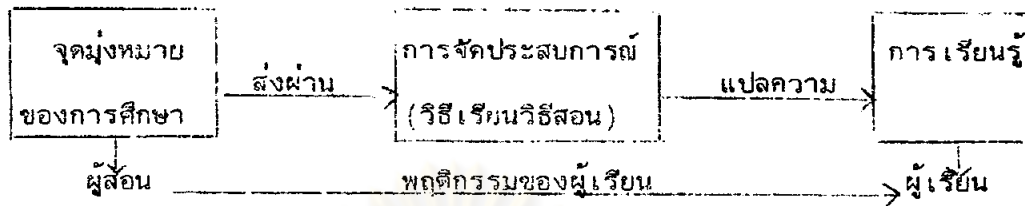
สื่อการสอนแบบละครให้ประสบการณ์ที่ตรงหรือใกล้เคียงความเป็นจริงต่อผู้เรียน สมดังเจตนาของแนวความคิดใหม่ของแผนการศึกษาแห่งชาติ (๒๕๒๑) ทั้งนี้โดยอาศัยรูปแบบลักษณะบางประการของวิชาศิลปการละคร ซึ่งมีได้บรรจุเป็นวิชาพื้นฐานของการศึกษาวิชาทางการศึกษา ดังนั้นเพื่อประโยชน์เกี่ยวกับการศึกษาในเรื่องนี้ และเป็นการรวบรวมความรู้เกี่ยวกับรูปแบบ ลักษณะ และผลการใช้สื่อการสอนแบบละครทั้งในแง่ประโยชน์ คุณค่า ปัญหา และอุปสรรค จึงได้ทำการศึกษาค้นคว้าอ้างอิงจากนักวิชาการทั้งใน และต่างประเทศที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ และเพื่อสนองรับแนวความคิดใหม่ทางการศึกษาแห่งชาติ (พุทธศักราช ๒๕๒๑) ต่อไป

ลำดับชั้นการ เรียนรู้กับประสบการณ์ทางละคร

หากจะกล่าวถึงความหมายของการเรียนรู้ Carter V. Good^๑ ให้อธิบายว่า "การเรียนรู้ของบุคคล เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเป็นผลมาจากการที่บุคคลได้รับประสบการณ์ทางการศึกษา พฤติกรรมก่อนและหลังการศึกษาจะแตกต่างกันมาก" ๑) ความเห็นดังกล่าวนี้เป็นผลมาจากการแปลความหมายในกระบวนการศึกษาโดยผ่านขั้นตอนของการเรียนการสอนซึ่งสามารถจัดรูปได้ดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑Carter V, Good, ed., Dictionary of Education (New York: McGrawHill Book Co., Inc., 1959) , p. 510.



การเรียนรู้จะเกิดง่ายหรือยากขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการทั้งเกี่ยวกับผู้สอน กระบวนการ และผู้เรียน เช่น ความสามารถ และสติปัญญา ความต้องการที่จะเรียนรู้ ฯลฯ ซึ่งเป็นสภาพการยอมรับของผู้เรียน เสียเป็นส่วนใหญ่

ลำดับขั้นการเรียนรู้เกิดขึ้นเนื่องจากระดับความรู้ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนรับรู้ได้มากขึ้น โดยธรรมชาติแล้วความรู้ที่สามารถสังเกตเห็นได้จะมีลักษณะเป็นรูปธรรมย่อมเป็นที่เข้าใจได้ง่ายกว่าความรู้ที่อยู่ในรูปของสัญลักษณ์หรือนามธรรม

Edgar Dale

ผู้สร้างลำดับขั้นการเรียนรู้ซึ่ง

เป็นที่รู้จักกันว่า "กรวยประสบการณ์" ได้ย้ําว่า "ประสบการณ์ตรง เป็นสิ่งที่เด็กจะเรียนและรับรู้ได้มากที่สุด"^๑ Dale ได้จัดลำดับขั้นการเรียนรู้โดยเริ่มจากประสบการณ์ตรง

ที่กำหนดจุดมุ่งหมายเป็นขั้นการเรียนรู้ลำดับแรก และได้จัดประสบการณ์ทางละคร

(Dramatized Experience)

ไว้เป็นลำดับที่ ๓ ต่อจากประสบการณ์จำลอง

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

๑ Edgar Dale, Audio-Visual Methods in Teaching, p. 42-45.

การเรียนรู้จะได้ผลดีที่สุดแล้วค่อย ๆ ลดน้อยลงเรื่อย ๆ เป็นลำดับ จากฐานกรวย
ชั้นสี่ยอดกรวย ตามแผนผังข้างล่าง ซึ่งเรียงลำดับการเรียนรู้จากความรู้ที่เป็นรูปธรรม
เรื่อยไปจนถึงความรู้ที่เป็นนามธรรม ดังนี้



ประสบการณ์เหล่านี้สามารถแบ่งได้ ๒ ประเภทตามลักษณะของ

ประสบการณ์ คือ

๑. ประสบการณ์ภาคที่ได้จากการสังเกต (Observation)

ได้แก่ประสบการณ์ตั้งแต่ย่อกรวยลงมาจนถึงประสบการณ์ทางละคร กล่าวคือการเรียนรู้โดยอาศัยประสบการณ์จากวีจนสัญลักษณ์, สัญลักษณ์ทางตา, จากเครื่องบันทึกเสียง, จากภาพเลื่อน ภาพใส, รูปภาพต่าง ๆ, จากวิทยุ, จากโทรทัศน์, จากการจัดนิทรรศการ, จากการศึกษาสถานนอกสถานที่ และจากการสาธิต ตลอดจนการแสดงละคร เฉพาะภาคการเป็นผู้ชมเท่านั้น

๒. ประสบการณ์ภาคที่ได้จากการปฏิบัติ (Participation)

ได้แก่ประสบการณ์ตามลำดับขั้นต่อจากการสาธิตอันได้แก่ ประสบการณ์ทางละคร เฉพาะภาคการมีส่วนร่วมแสดงและมีส่วนร่วมในการจัดแสดง ประสบการณ์จำลอง และประสบการณ์ตรงที่กำหนดจุดมุ่งหมายไว้

เมื่อพิจารณาจากประเภทของประสบการณ์ดังกล่าวข้างต้นแล้วจะพบว่า ประสบการณ์ทางละครได้เอื้อประโยชน์ในการเรียนรู้ ในแง่การจัดประสบการณ์ ได้ทั้ง ๒ ประเภท คือ ภาคการสังเกต ได้แก่การเป็นผู้ชมแต่เพียงอย่างเดียว กับภาคปฏิบัติได้แก่การเป็นผู้แสดง และมีส่วนร่วมในการแสดง จึงมีประโยชน์และควรนำมาใช้ในการเรียนการสอนอย่างยิ่ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ลักษณะของประสบการณ์ทางละคร

ลักษณะของประสบการณ์ทางละครเองสามารถแยกได้เป็น ๒ ลักษณะด้วยกัน ดังนี้

ก. ประสบการณ์ของการสังเกต (Observation) นับว่าเป็นประสบการณ์ชั้นรองลงมา ส่วนใหญ่เป็นประสบการณ์ของผู้เรียนที่ไม่ได้มีส่วนร่วมแสดง หรือจัดทำการแสดง แต่มีโอกาสดำเนินประสบการณ์ตรงในฐานะเป็นเพียงผู้ชม ซึ่งสามารถเข้าใจถึงสาเหตุของสถานการณ์นั้น ๆ หรือเหตุผลของการกระทำใด ๆ ของตัวละครได้อย่างถูกต้องจากการชมบทบาทที่เหมาะสมของผู้แสดงทั้งนี้เพราะว่าการละครเป็นภาพสะท้อนของชีวิตจริง ๆ นั้นเอง และเมื่อมาพิจารณาคำอธิบายความรู้สึกของผู้ชมกับผู้แสดงว่าเป็นไปคู่กันอยู่เสมอ เหมือนค้ำหัวและก้อยของเหรียญบาท ยิ่งทำให้เข้าใจประสบการณ์ที่ได้จากการสังเกตว่าแม้จะเป็นประสบการณ์รองก็อาจถ่ายทอดประสบการณ์จริงหรือที่ใกล้เคียงความเป็นจริงได้ดีเช่นกัน ดังคำกล่าวของ Tennessee Williams^๑ นักแต่งบทละครที่มีชื่อเสียงชาวอเมริกันว่า

" แม้ว่าเรา (ผู้ชม) จะไม่ได้มีส่วนแสดง (ละคร) เอง เป็นแต่เพียงผู้ชมซึ่งสามารถเฝ้าดูได้อย่างชัดเจน ภายใต้การรับรู้แห่งอารมณ์ของเรา ทั้งผู้แสดงก็มี ได้มีปฏิกิริยาสนองตอบกลับมายังเราเกี่ยวกับบทบาทที่เขาทำแสดง และเราก็ไม่ต้องการการตอบคำถามใด ๆ หรือไม่ต้องทำอะไรเพื่อแสดงว่าเรา

^๑op.cit., p.123.

อยู่ในจากนั้นด้วย เราจึงสามารถสังเกตการ
แสดงบทบาททุกอย่างด้วยหัวใจที่เต็มเปี่ยมไป
ด้วยความรู้สึกและเวทนา กังวาลภายในโรงละคร
ที่เรานั่งชมร่วมกันอยู่นั้น จึงดูเหมือนว่ามี
กระแสแห่งความในใจที่มนุษย์มีต่อกันท่วมทับ
อยู่.....มนุษย์เราเกิดความสงสาร
และรักใคร่ต่อกันมากกว่าที่ตนเองจะรู้สึกใน
สำนึกของตนเองด้วยซ้ำ....."

ข. ประสพการณ์ของการมีส่วนร่วม (Participation) มักได้
แก่ผู้เรียนที่เป็นผู้แสดง ซึ่งลงมือปฏิบัติอาจเข้าถึงสถานการณ์นั้น ๆ ได้ใกล้ชิดกว่า
ผู้เรียนที่เป็นเพียงผู้ชมทั้งนี้เนื่องจาก

๑. ผู้เรียนซึ่งมีส่วนแสดงจะเกิดความคิดเปรียบเทียบกับตัวเอง
กับตัวละครที่สวมบทบาท โดยเฉพาะในแง่ดี เช่น เติบโตตัวเองเป็นตัวละครสำคัญของบทบาท
ตอนนั้น

๒. ผู้เรียนที่มีส่วนแสดงจะเกิดความเข้าใจสถานการณ์ หรือ
ปัญหาหรือตัวละครก่อนผู้อื่นเสมอ เพราะได้รับคำชี้แจงหรือการซักซ้อมล่วงหน้า

๓. ผู้เรียนที่ลงมือปฏิบัติจะเกิดการเรียนภายในตนเองขึ้นโดย
ตรงทั้งในส่วนที่เป็นเนื้อหาวิชาการและความรู้ด้านต่าง ๆ จากการทำงานด้านการ
ละครซึ่งจะดำเนินไปสำเร็จได้ย่อมต้องอาศัยความร่วมมือจากงานด้านศิลปะและด้าน
งานธุรกิจต่าง ๆ

ความแตกต่างระหว่างประสบการณ์ทางละครกับประสบการณ์จำลอง

เมื่อได้กล่าวถึงลักษณะของประสบการณ์ทางละครว่ามีผลสำคัญต่อผู้เรียน ๒ ประการแล้ว จะสังเกตได้ว่าในบรรดาประสบการณ์ต่าง ๆ ตามลำดับชั้นการเรียนรู้ นั้น ประสบการณ์ทางละครมีลักษณะการจำลองเหตุการณ์เพื่อการเรียนรู้คล้ายคลึงกับ ประสบการณ์จำลองซึ่งอยู่ในลำดับชั้นการเรียนรู้ที่ใกล้เคียงนั่นเอง แต่ประสบการณ์ ทั้งสองก็มีลักษณะการจำลองภาพชีวิตที่ให้อารมณ์ความรู้สึกแตกต่างกันอยู่ กล่าวคือ

ประสบการณ์ทางละครมีรูปแบบการแสดงบทบาท เป็นสื่อในการจัดประสบการณ์ ตรง หรือจำลองประสบการณ์ที่ใกล้เคียงความเป็นจริงในชีวิต ซึ่งมีสาเหตุมาจากความขัดแย้ง ทางอารมณ์ (emotional conflicts) ต่าง ๆ ได้แก่

๑. ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ เช่น เพื่อนบ้านใกล้เคียงกัน ไม่ถูกกัน
๒. ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับตัวเอง เช่น การต่อสู้ของอำนาจฝ่ายสูง และฝ่ายต่ำในตัวเอง ในการตัดสินใจกระทำสิ่งใด ๆ
๓. ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เช่น ตัวละครในสลับที่มีสภาพจิตใจตามสภาพแวดล้อม
๔. ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสังคม เช่น ลูกที่มีพ่อหรือแม่เป็นโจร มักจะถูกตราหน้าว่าเป็นลูกโจรต่าง ๆ นานา
๕. ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เช่น ภัยพิบัติที่มีผลต่อตัวละครนั้น ๆ

ส่วนประสบการณ์จำลองมีการแสดงเฉพาะท่าทางเป็นสื่อในการเรียนรู้ การแสดงเฉพาะท่าทางเป็นแบบแผนของการกระทำต่าง ๆ ไม่มีอารมณ์ความขัดแย้งเป็นสาเหตุ เช่น การซ้อมรบ และการจำลองท่าทางนักรบไทยกับนักรบพม่า เป็นต้น

ประสบการณ์ทางละครจึงมีการแสดงบทบาทที่ทำให้เหตุการณ์หรือสถานการณ์นั้น ๆ สมจริงสมจังมากกว่าการแสดง เฉพาะท่าทาง เนื่องจากสามารถโน้มน้าวอารมณ์ผู้เรียนซึ่งเป็นทั้งผู้แสดงและผู้ชมให้คล้อยตาม ตามลักษณะของการละครนั่นเอง

ประสบการณ์ทางละครใช้การแสดงบทบาทซึ่งขึ้นอยู่กับความขัดแย้งทางอารมณ์ ดังกล่าวแล้วนั้น รูปแบบของการแสดงบทบาทยังไม่มีข้อจำกัดใด ๆ อีกทั้งมีความคล่องตัวมากกว่าการแสดง เฉพาะท่าทางในประสบการณ์จำลองซึ่งมีข้อจำกัดหลายประการ คือ การแสดงบทบาทไม่จำกัดการเคลื่อนไหว และเปิดโอกาสให้สามารถเลือกสถานการณ์เพื่อการจำลองภาพชีวิตตอนใดตอนหนึ่งได้ และยังสามารถเปลี่ยนเป็นตอนอื่น ๆ ได้อีกด้วย ส่วนประสบการณ์จำลองมีข้อจำกัดในเรื่องของขนาด และประสิทธิภาพในการทำงานของท่าทางที่กำหนดในสถานการณ์จำลองแต่ละตอน เช่นการซ้อมรบก็ต้องเป็นไปตามแบบแผนท่าทางที่ใช้ และสถานการณ์ต้องทำให้ดูซึ้งซึ้ง มิได้ปนด้วยอารมณ์ความขัดแย้งของตัวละครหรือจำลองสภาพการรบที่เกิดขึ้นจริง ๆ เป็นต้น และท่าทางในประสบการณ์จำลองยังต้องคงที่ตายตัว ตลอดจนสามารถจำลองสถานการณ์ได้เฉพาะตอนใดตอนหนึ่งเท่านั้น

ประสบการณ์ทางละครไม่จำเป็นต้องมีส่วนประกอบเหมือนจริงทุกประการ สามารถตัดทอนส่วนประกอบที่ไม่จำเป็นบางอย่างออกได้บ้าง เช่น เครื่องแต่งตัว จาก สถานที่ ฯลฯ แล้วมาเน้นเฉพาะการแสดงบทบาทซึ่งเป็นการถ่ายทอดเรื่องราวเท่านั้น ส่วนประสบการณ์จำลองต้องใช้ท่าทางเป็นสื่อในการถ่ายทอดเรื่องราวเท่านั้น จึงจำเป็นต้องมีส่วนประกอบทุกสิ่งทุกอย่างให้ดูเหมือนจริงมากที่สุด ทั้งสัดส่วน รูปแบบภายนอก และประสิทธิภาพในการทำงาน เช่น ท่าทางฝึกรบไทย - พม่า หรือการซ้อมรบที่จัดในสถานที่เหมือนสนามรบทุกประการ เป็นต้น

ดังนั้นแม้ว่าจุดประสงค์ของการจำลองประสบการณ์ของประสบการณ์ทั้ง ๒ แบบ จะดูคล้ายคลึงกัน ในแง่ที่มุ่งประโยชน์ในการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ แต่เมื่อพิจารณาดูอย่างละเอียดแล้วจะเห็นว่าประสบการณ์ทางละครมีข้อได้เปรียบมากกว่า และเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการเรียนรู้

คุณค่าของศิลปการละครที่มีผลต่อการเรียนการสอน

การศึกษาวិชาศิลปการละครโดยตรงก็ดี หรือการศึกษาในรูปของการจัดแสดงละครก็ดี นอกจากจะมีคุณค่าในด้านที่ให้ความบันเทิงแก่ผู้ศึกษา ผู้จัดแสดงและผู้ชมแล้ว ยังเป็นประสบการณ์ที่มีคุณค่าในด้านการในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างยิ่งต่อผู้เกี่ยวข้องทั้ง ๓ ประเภท ดังคำกล่าวของรองศาสตราจารย์สไตล ฟันดุมโกมล หัวหน้าภาควิชาศิลปการละคร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ว่า

การศึกษาวิชาศิลปการละคร ถ้าทำได้ถูกต้อง
ก็น่าจะเกิดประโยชน์อย่างมากสำหรับเยาวชนซึ่ง
อยู่ในวัยที่จะพัฒนาความคิดความอ่าน รสนิยม จิตใจ
และความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ ^๑

คุณค่าของการศึกษาวิชาศิลปการละครจะเป็นสิ่งที่มีผลต่อการศึกษาการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตในสังคมของผู้เรียนต่อไปในอนาคต พอจะสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ดังนี้

๑. ก่อให้เกิดความตื่นตา ใจกว้าง ใจดีง่าย เพราะจุดประสงค์ของการแสดงละคร มีเพื่อสนองความรู้สึกรับรู้และความบันเทิงใจ แล้วยังเป็นประสบการณ์ที่สร้างความประทับใจแก่ผู้เรียนที่เกี่ยวข้อง อันเป็นผลดีต่อการสร้างความจำอีกด้วย

^๑ สไตล ฟันดุมโกมล, "ศิลปการละครกับเยาวชน," อักษรศาสตร์-พิจารณา ๑ (กันยายน ๒๕๑๖), หน้า ๔.

๒. ส่งเสริมการสร้างและการใช้จินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ เนื่องจากการแสดงแบบละคร เป็นศิลปะแขนงหนึ่งซึ่งจำเป็นต้องอาศัยจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ในการจัดแสดง ตั้งแต่การเลือกบทละคร การถ่ายทอดออกมาเป็นการแสดงบทบาทต่าง ๆ การกำกับการแสดง การเลือกและออกแบบ ฉาก เวที แสง สี และเสียง ตลอดจนเครื่องแต่งตัว และอุปกรณ์การแสดง เป็นต้น

๓. ส่งเสริมผู้เรียนในด้านการแสวงหาและค้นพบความสามารถของตนเอง สนับสนุนให้ผู้เรียนในด้านการแสดงต่าง ๆ เพื่อการสื่อความหมาย เช่น การแสดง บทบาท การกำกับการแสดง การเขียนบทละคร การสร้างฉาก การออกแบบเครื่องแต่งตัว เป็นต้น ตลอดจนได้ฝึกฝนความสามารถนั้นจนชำนาญอันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนในอนาคตในภายภาคหน้าต่อไป

๔. เพิ่มพูนความรู้ในด้านต่าง ๆ ที่แฝงอยู่ในเนื้อหาของละครเป็นต้นว่า ความรู้ทางประวัติศาสตร์ ปรัชญา จิตวิทยา สังคมวิทยา ฯลฯ ความรู้เหล่านี้บางส่วนสามารถเรียนรู้ได้โดยตรงจากละคร มิฉะนั้นก็ต้องอาศัยการค้นคว้าเพิ่มเติม เพื่อนำมาประกอบหรือ เป็นพื้นฐานของการศึกษาอีกทีหนึ่ง

๕. พัฒนาความคิด และจิตใจตามแนวพัฒนาการด้านจิตวิทยา ดังนี้คือ

๕.๑. ทำให้เรียนรู้ถึงการเผชิญปัญหาของมนุษย์ตามเงื่อนไขของสถานการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนวิธีการแก้ปัญหาของมนุษย์ ซึ่งมีตัวแทนได้แก่ตัวละครนั่นเอง

๕.๒ ทำให้เข้าใจ และยอมรับแนวความคิด และจิตใจ ตลอดจนการกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ในสังคม ทั้งในฐานะที่เป็นผู้ชมและผู้แสดง เนื่องจากผู้เรียนมักจะมองเห็นลักษณะของตนเองปรากฏอยู่ในตัวละคร (identification) โดยเฉพาะตัวละครที่แสดง เข้าเข้าถึงบทบาทอย่างแท้จริง

๕.๓ พัฒนาความคิดทางด้านคุณค่า และทัศนคติของผู้เรียนในชีวิตจริง ๆ จากประสบการณ์ที่ได้รับจากการมีส่วนร่วมในการจัดแสดงละครไปในทางที่ดีขึ้น

๕.๔ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีทางออกตามแรงขับทางธรรมชาติ (drive) ในขณะที่ไม่สามารถทำได้ในสภาพปกติในชีวิตจริง เช่น การผจญภัย การต่อสู้ และความตื่นเต้น เป็นต้น

๕.๕ พัฒนาบุคลิกภาพ และแก้ไขพฤติกรรมบางประการของผู้เรียน เช่น ในกรณีที่ผู้เรียนเป็นคนไม่กล้าแสดงออก หรือไม่มีความมั่นใจในตนเอง การได้มีประสบการณ์ทางละครจะช่วยให้เรียนรู้ในการแสดงออกซึ่งเป็นเพียงการ "ลองทำ" ในฐานะที่เป็นผู้อื่น เมื่อผู้เรียนพบว่า การ "ลองทำ" นั้นไม่ทำให้เกิดอันตรายใด ๆ แล้ว จะทำให้ความไม่มั่นใจค่อย ๆ หดไปมากที่สุด แล้วยังเกิดความเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่นตามมาด้วย

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๖. ฝึกฝนการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ และการเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เป็นต้นว่าการสังเกตกำหนดรู้ด้วยการมอง หรือการฟัง การทรงตัว การเคลื่อนไหวอวัยวะ และการรักษาสมดุลย์ของร่างกาย เป็นต้น

๗. ให้ประสบการณ์แก่ผู้เรียนในค่านีการทำงานร่วมกัน และความรับผิดชอบ ต่องานที่ได้รับมอบหมาย รู้จักการแบ่งหน้าที่และประสานงานกันอย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ บางคนอาจมีส่วนโดยการแสดงบทบาท บางคนอาจมีส่วน และสนใจในการ ออกแบบฉาก จัดเครื่องแต่งตัว บางคนอาจช่วยกันดำเนินการทางธุรกิจ เช่น ด้านการ ขายบัตร การโฆษณา และประชาสัมพันธ์ การต้อนรับ การพิมพ์โปสเตอร์ สุนัขบัตร และ อาจช่วยจัดการแสดงด้านอื่น ๆ เป็นต้นว่าการออกแบบและควบคุมแสง เสียง เทคนิค ต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งล้วนต้องการความร่วมมือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจากทุกฝ่ายจึงจะ สำเร็จได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



จุดประสงค์ของสื่อการสอนแบบละคร

จุดประสงค์ของการนำสื่อการสอนโดยทั่ว ๆ ไป ก็เพื่อจัดประสบการณ์ในการเรียนรู้ สื่อการสอนแต่ละประเภทก็มีลักษณะ เฉพาะของการจัดประสบการณ์เช่น วิทยุ จัดประสบการณ์ด้านการรับฟัง โทรทัศน์จัดประสบการณ์ด้านการมองเห็น และการรับฟัง การใช้ป้านนิเทศ จัดประสบการณ์ด้านการอ่าน เหล่านี้เป็นต้น ถึงแม้ว่าสื่อการสอนแต่ละประเภทจะให้ประสบการณ์ต่างชนิดกัน และมีความมากมายต่างกันก็ตาม ก็ยังมีความจำกัดในด้านการเรียนรู้ทั้งนี้ เพราะสภาพของชั้นเรียนทำให้ไม่สามารถจัดประสบการณ์ตรงแก่ผู้เรียนได้เต็มที่ แม้ว่าจะได้นำเอาสื่อการสอนประเภทกิจกรรมมาใช้ประโยชน์ เพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนลงมือปฏิบัติ และเรียนรู้เรื่องราว หรือเหตุการณ์ ในอดีตบ้าง อนาคตบ้าง หรือสภาพการณ์ซึ่งมีอาจเกิดขึ้นในชั้นเรียนแล้วก็ตาม ก็ยังไม่สามารถสื่อความหมายในเรื่องความรู้ที่อยู่ในรูปของสัญลักษณ์ และนามธรรม เช่น ความดีงาม ความเห็นแก่ตัว ฯลฯ เพราะไม่สามารถจัดเป็นประสบการณ์ตรงแก่ผู้เรียนได้ ชั้นต่อมาจึงได้นำเอาศิลปการละครมาใช้ประโยชน์ในการจำลองประสบการณ์ตรง และใกล้เคียงความเป็นจริงแก่ผู้เรียนในสภาพชั้นเรียน เพื่อแก้ไขข้อจำกัดดังกล่าว โดยมีจุดประสงค์ดังนี้

๑. ทำให้ผู้เรียนได้ใกล้ชิดหรือมีส่วนอยู่ในสถานการณ์ที่ใกล้เคียงหรือตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด เป็นต้นว่า ในเรื่องเกี่ยวกับ

การเสียดวงศรียุทธยาครั้งที่ ๒ ผู้เรียนจะได้ประสบการณ์และเรียนรู้เกี่ยวกับสภาพ ปัญหา บุคคลที่เกี่ยวข้องและ สถานการณ์ต่าง ๆ ในตอนเสียดวงฯ ความตื่นตระหนกของผู้คน การตัดสินใจของผู้นำ ตลอดจนผลของการตัดสินใจในครั้งนั้น เป็นต้น

๒. เราใจและถึงจุดความสนใจใคร่เรียนรู้ของผู้เรียน โดยเฉพาะภาคปฏิบัติ เนื่องจากศิลปการละครที่มีลักษณะที่สร้างความบันเทิงและเราใจเป็นเบื้องต้นแล้ว ทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพและน่าสนใจยิ่งขึ้น

๓. ประหยัดคำพูดของผู้สอนในขณะที่ผู้เรียน เรียนรู้ได้เท่าเดิมหรือมากขึ้น โดยเฉพาะในตอนที่เป็นรายละเอียด เช่นรายละเอียดด้านต่าง ๆ ของการเสียดวงศรียุทธยาครั้งที่ ๒ เป็นต้น ในทางตรงกันข้ามก็ยังสามารถย่อย่อหรือละเอียดจุดที่มีความสำคัญน้อยหรือไม่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ลงไปได้ เช่นการเดินทางของตัวละครที่ใช้เวลาเป็นวัน ๆ หรือเหตุการณ์เบ็ดเตล็ดที่ไม่มีผลต่อความสำคัญของเรื่อง จึงไม่จำเป็นต้องเน้น หรือกล่าวถึง เป็นต้น

๔. สามารถสื่อความคิดรวมยอดของความรู้ ทั้งที่อยู่ในรูปธรรม และนามธรรมซึ่งเป็นหลักของการเรียนการสอนความรู้เรื่องต่าง ๆ

๕. พัฒนาความคิดต่อเนื่องของผู้เรียนได้ นอกเหนือจากการใช้ภาพยนตร์เป็นสื่อการสอนเพื่อจุดประสงค์

ศูนย์วิจัยกวีพิทยาการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๖. สร้างจินตนาการและกระตุ้นความนึกคิด ตลอดจนความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน เช่นการจำลองสภาพภายในห้องพิจารณาคดี หรือสภาพบ้านเมืองก่อนการเสียดกรุงศรีอยุธยา หรือสภาพการทำแผนประทุษกรรมของตำรวจ เป็นต้น

๗. ให้ประสบการณ์แก่ผู้เรียนในด้านการทำงานร่วมกันอีกรูปแบบหนึ่ง เนื่องจากสื่อการสอนแบบละครหลายประเภทจำเป็นต้องอาศัยการปฏิบัติงาน และความร่วมมือของทุกฝ่ายจึงจะประสบความสำเร็จ

๘. เป็นการรู้จักใช้ทรัพยากรในตัวผู้เรียน และในสภาพชั้นเรียน ในการสร้างสื่อการสอนรูปแบบหนึ่ง ซึ่งมีประสิทธิภาพสูง แต่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายน้อย หรือบางครั้งอาจไม่ต้องลงทุนใด ๆ เลย

๙. ใช้ในการแก้ปัญหาหรือตัดสินใจเรื่องราวหรือสภาพการณ์ใดในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งที่ไม่สามารถกระทำได้จากการใช้วิธีเรียนวิธีสอนอื่น ๆ เช่นการนำวิธีการแสดงบทบาทสมมติ (role-play) เพื่อแก้ปัญหาคอมพิวเตอร์เรียน ของนักศึกษาวิชาครู ก่อนการออกไปฝึกสอนจริง ๆ

รวมความใหญ่ ๆ ว่าจุดประสงค์ของการใช้สื่อการสอนแบบละครในการเรียนการสอนก็เพื่อการจำลองประสบการณ์ตรงหรือที่ใกล้เคียงความจริงให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ดังนั้นสื่อการสอนแบบละครจึงก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนการสอนดังจะได้กล่าวต่อไปนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประโยชน์ของสื่อการสอนแบบละคร

สื่อการสอนแบบละครสามารถจัดประสบการณ์ทั้งทางตรงแก่ผู้เรียนที่มีส่วนแสดง และประสบการณ์รองแก่ผู้เรียนการสอนซึ่งเป็นเพียงผู้ชม ดังนั้นสื่อการสอนแบบละครจึง เอื้อประโยชน์ต่อการเรียนการสอนอย่างยิ่ง ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

๑. สร้างความจำให้แม่นยำ และคงนาน สิ่งที่เกิดขึ้นในละครจะติดตาตรึงใจผู้เรียนอยู่ได้เป็นเวลานาน ไม่ว่าผู้เรียนจะอยู่ในฐานะที่มีส่วนในการแสดง การจัดแสดงหรือ ฝ้าชมอย่างใกล้ชิด
๒. ทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพดีขึ้น เพราะมีการเปลี่ยนแปลงบรรยากาศในชั้นเรียน สร้างบรรยากาศของการร่วมแรงร่วมใจกันทำงาน และเปลี่ยนความฉืดฉุนในชั้นเรียนเป็นความน่าสนใจ ซึ่งจะเป็นเหตุให้ได้รับผลดีมากมายอันมีอาจจำกัดขอบเขตได้
๓. สนองความต้องการแสดงออกของผู้เรียนไปตามแนวความสนใจและความถนัดของแต่ละบุคคล แล้วฝึกฝนจนชำนาญ โดยเฉพาะผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษาอยู่ในช่วงอายุของวัยรุ่น ซึ่งเป็นระยะที่กำลังพัฒนารสนิยมความคิดความอ่าน ตลอดจนความสามารถต่าง ๆ เป็นต้นว่า การแสดงบทบาท การออกแบบจัดฉาก และเครื่องแต่งตัว เป็นต้น นอกจากนี้ยังสนับสนุนให้ผู้เรียนได้ทดลองทำในสิ่งที่อาจไม่สนใจหรือไม่มีความถนัดมาก่อน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๔. ประสบการณ์ที่ได้รับจากกิจกรรมการสอนแบบละครในระหว่างปฏิบัติ งานและการจัดแสดง ทำให้ผู้เรียนมีความคิดกว้างขึ้น สามารถติดตาม และ เข้าใจ ความคิด ความต้องการ ความสามารถของตนเองและผู้อื่น ทำให้รู้จักที่จะแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และรู้จักที่จะรับฟังความคิดเห็น ตลอดจนเคารพสิทธิ์ของผู้อื่น

๕. พัฒนาการสร้างและการใช้จินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์เพื่อการ เรียนรู้อย่างถูกต้อง

๖. พัฒนาคุณค่าส่วนบุคคล ด้านรสนิยม ความมีสุนทรียะ และความซาบซึ้ง ในศิลปะวัฒนธรรม โดยเน้นเฉพาะทางด้านการละครซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของศิลปะ- วัฒนธรรมแห่งชาติ จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการศึกษาสำหรับเยาวชนต่อไป

๗. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนลักษณะบางประการในวัยเรียน เช่น ความเป็นผู้นำกลุ่ม ความช่างสังเกต ความมีเหตุมีผล ความร่วมมือร่วมแรง และ การมองโลกในแง่ดี เป็นต้น

๘. ผู้สอนสามารถสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนได้ดีอันเป็นประโยชน์ในแง่การ ควบคุมชั้นเรียน และผู้เรียนในปกครอง และยังได้สังเกตเห็นความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียนที่ควรได้รับการส่งเสริมต่อไปอีก ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อบรม ดูแล และแนะแนวการศึกษาที่ถูกต้องแก่ผู้เรียนในอนาคตอีกด้วย

๘. พัฒนาการ สิกขาและปรับปรุงพฤติกรรมบางประการของผู้เรียน เช่น ซื่อสัตย์ ไม่กล้าแสดงออก ไม่มั่นใจในตนเอง เป็นต้น ให้มีความกล้าในการแสดงออก และเสริมความมั่นใจในการกระทำ เนื่องจากผู้เรียนย่อมรู้สึกว่าการแสดงออกในการแสดงบทบาท แม้ว่าจะมีความผิดพลาดเกิดขึ้นก็เป็นเพียงการ "ลองทำ" เท่านั้น แต่ในชีวิตจริง การแสดงออกที่ผิดพลาดอาจมีผลกระทบกระเทือนต่อจิตใจ และความรู้สึกนึกคิดอย่างมาก

๑๐. เป็นเครื่องมือสนองความต้องการของผู้เรียน เช่น ความต้องการในเรื่องความรัก ความอบอุ่น ในหมู่เพื่อนฝูง การเรียกร้องความสนใจของวัยรุ่นต่าง ๆ เป็นต้น แต่ทั้งนี้ผู้สอนต้องรู้จักและเข้าใจถึงสาเหตุต่าง ๆ ก่อนการใช้สื่อการสอนแบบละคร.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สื่อการสอนแบบละครประเภทต่าง ๆ เป็นกิจกรรมซึ่งเน้นการแสดงบทบาทเป็นหลัก ทั้งนี้การแสดงบทบาทมิได้หมายถึง เฉพาะท่าทางการเคลื่อนไหวของตัวละครเท่านั้น แต่การแสดงบทบาทเป็นกิจกรรมทางสมอง และจิตใจซึ่งส่งผลออกมาเป็นการกระทำที่สังเกตเห็นได้ การแสดงบทบาทจึงเป็นหัวใจของการละคร ซึ่งรวมถึงความรู้สึก ความนึกคิด และความต้องการต่าง ๆ ของตัวละคร ในสื่อการสอนแบบละครแต่ละประเภทนั้นมีลักษณะของการละครเป็นพื้นฐาน เช่นเดียวกัน แต่ต่างกันอยู่ที่ว่าสื่อการสอนแบบละครแต่ละประเภทให้ความสำคัญของความเป็นละครต่างกันออกไป แต่อย่างไรก็ตามทุกประเภทมีการแสดงบทบาท เป็นหลักเสมอ

ดังนั้น เพื่อการศึกษาพิจารณาเกี่ยวกับลักษณะของสื่อการสอนแบบละครประเภทต่าง ๆ ให้ชัดเจนยิ่งขึ้นจึงควรทราบองค์ประกอบ และโครงสร้างของละครโดยทั่วไปเสียก่อน

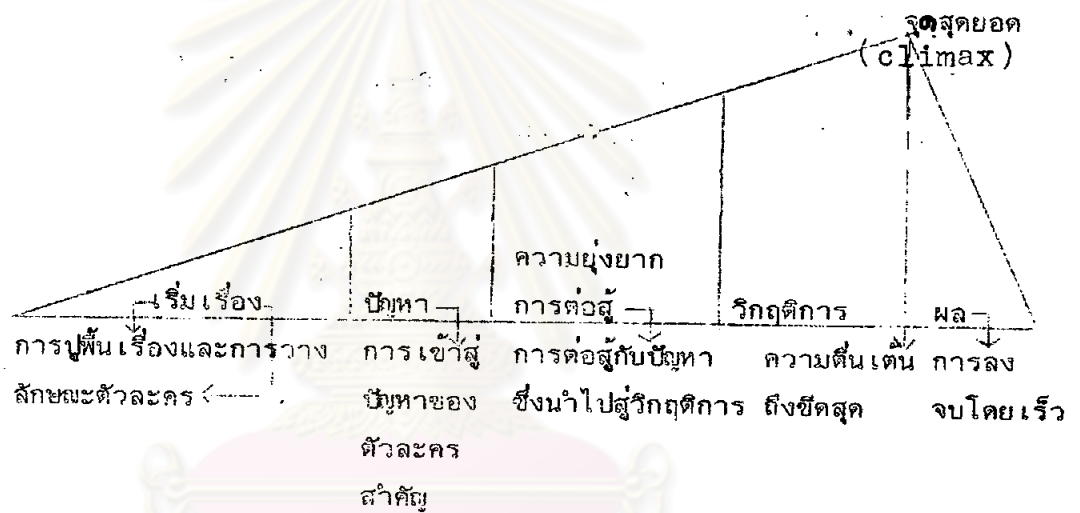
องค์ประกอบ และโครงสร้างของละคร^๑

องค์ประกอบของละคร หมายถึงส่วนประกอบต่าง ๆ ที่รวมกันเข้าเป็นการแสดงแบบละคร องค์ประกอบที่สำคัญได้แก่

๑. โครงเรื่อง (Plot)
๒. แก่นของเรื่อง (Theme)
๓. ตัวละคร (Character)
๔. บทสนทนา (Dialogue)

^๑ รวบรวมจาก Oscar G. Brockett, The Theatre: An Introduction (New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1964), p. 24-47.

๑. โครงเรื่อง หมายถึงการรวมเอาเหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกันโดยมีความต่อเนื่องสัมพันธ์กัน ประกอบด้วยความขัดแย้งและปัญหาของตัวละคร จุดเร้าให้เกิดความตื่นตื้นน่าสนใจ การแก้ปัญหา วิกฤติการ การคลี่คลายของปัญหาไปในที่สุด ซึ่งนำไปสู่จุดจบของเรื่อง การดำเนินเรื่องชั้นพื้นฐานสามารถแสดงเป็นแผนภูมิ^๑ ได้ดังนี้



^๑ อารดา กัระนันท์, "ละครเวทีสำหรับเด็ก" เอกสารประกอบการสอนวิชาการละครในการศึกษา, ภาควิชาศิลปการละคร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑ (อัดสำเนา).

โครงเรื่องเป็นการลำดับเหตุการณ์ของเรื่อง เพื่อให้เข้าใจถึงที่มาของปัญหา ตัวปัญหา ความยุ่งยาก ผลของการแก้ไขและคลี่คลายของปัญหาความยุ่งยาก ซึ่งสามารถแบ่งเหตุการณ์อย่างคร่าว ๆ ได้ ๓ ตอนด้วยกันคือ

๑. ตอนเริ่มเรื่อง เป็นการปูพื้นเรื่องและวางลักษณะตัวละคร และเริ่มพูดถึงปัญหาของตัวละครสำคัญ

๒. ตอนกลางเรื่อง เป็นการกล่าวถึงความยุ่งยาก และการต่อสู้กับปัญหา และเข้าสู่วิกฤติการของปัญหา

๓. ตอนจบของเรื่อง ซึ่งกล่าวถึงจุดสยุด และคลี่คลายไปสู่ผลในตอนท้ายซึ่งลงจบอย่างรวดเร็ว

๒. แก่นของเรื่อง หมายถึงแนวคิดพื้นฐานของเรื่อง หรือของสถานการณ์ในละคร เช่นการดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด การต่อสู้เพื่อเอกราชของชาติ ความประมาทเป็นหนทางสู่ความตาย เป็นต้น

แก่นของเรื่องจึงเป็นแกนกลางของเรื่อง ซึ่งเป็นที่เกาะเกี่ยวของโครงเรื่องและตัวละคร ดังนั้น การวางโครงเรื่องที่ดี การสร้างตัวละครที่ดี จำเป็นต้องให้สอดคล้องกับแก่นของเรื่องเป็นอย่างดี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๓. ตัวละคร หมายถึงผู้ที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางสื่อสารความคิด ระหว่างนักแต่งบทละครกับผู้ชม (โดยผ่านทางกรกระทำหรือบทบาท และบทสนทนา) ตัวละครส่วนใหญ่ได้แก่ มนุษย์ แต่ในบางครั้งอาจเป็นสัตว์ หรือสิ่งของ หรือนามธรรมก็ได้

ตัวละครแต่ละตัวจะมีลักษณะ เฉพาะตัวหรือ เฉพาะกลุ่ม ลักษณะ เฉพาะตัวนี้เองที่ทำให้ปฏิกิริยาหรือการกระทำของตัวละครแตกต่างกันไปเมื่อต้องเผชิญ สถานการณ์เดียวกัน เป็นเหตุให้การแสดงลักษณะนิสัย และความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครซึ่งอาจกระทำได้หลายวิธีจากส่วนประกอบต่าง ๆ ของละคร เป็นต้นว่า บทบาท การกระทำ ถ้อยคำ น้ำเสียง วิธีพูด เครื่องแต่งตัว จาก อุปกรณ์ประกอบการแสดงต่างๆ และแสง สี เสียง ตลอดจนเทคนิคอื่น ๆ ในการแสดงละคร

การเผชิญกับปัญหาความยุ่งยากหรือการเข้าไปเกี่ยวข้องกับหัวพันกับ สถานการณ์ของตัวละครสำคัญจะมีผลในด้านพัฒนาการของลักษณะนิสัยและทัศนคติของ ตัวละครนั้น ๆ

ปัจจัยที่ทำให้ตัวละครมีความแตกต่างกัน อันเป็นลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่

๑. ลักษณะทางร่างกาย เช่น เพศ วัย ผิวพรรณ เชื้อชาติ ฯลฯ
๒. ฐานะทางสังคม เช่น ศาสนา อาชีพ งาน และการดำเนินชีวิต ฯลฯ

ศูนย์วิจัยกสิกรรม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๓. ฐานะทางเศรษฐกิจ และวงศาคณาญาติ เป็นต้น
๔. พื้นฐานทางจิตวิทยา ซึ่งรวมถึงทัศนคติ ความต้องการ แรงบันดาลใจ ความรัก และความเกลียดชัง รวม เป็นอารมณ์และสติปัญญา ซึ่งส่งผลต่อการกระทำ ตามบทบาทที่แสดงด้วย
๕. ระดับจริยธรรม มักจะปรากฏเด่นชัดในตัวละครในเรื่องที่มีเนื้อหาค่อนข้างหนัก เช่น โศกนาฏกรรม เป็นต้น ระดับจริยธรรมของตัวละครจะมีผลต่อการตัดสินใจ เกี่ยวกับการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง และผู้ชมก็ มักจะตัดสินค่าของการกระทำของตัวละครจาก พื้นฐานของจริยธรรมของตัวละครนั้น ๆ

๔. บทสนทนา หมายถึงบทเจรจาโต้ตอบระหว่างตัวละคร ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ในการแสดงละคร บทสนทนามีความสำคัญเท่า ๆ กับบทบาทของตัวละคร เพราะเป็นตัวกลางนำไปสู่ความเข้าใจในเนื้อเรื่อง บทเจรจามีใช่เป็นเพียงการแลกเปลี่ยนคำสนทนากัน ระหว่างตัวละครเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่กำเนินเรื่องสื่อสารความหมายของคำพูด เพื่อแสดงความรู้สึกนึกคิด ความต้องการ ลักษณะนิสัย ความสัมพันธ์ และความขัดแย้งระหว่างตัวละครด้วย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ขั้นตอนการใช้สื่อการสอนแบบละครในการเรียนการสอน

สื่อการสอนแบบละครก็มีลักษณะการใช้เพื่อการเรียนการสอน เช่นเดียวกับสื่อการสอนประเภทอื่น ๆ ในเรื่องของการวางแผน การเตรียมการ การดำเนินการ และการประเมินผลหลังการใช้สื่อการสอน.

ในหลักสูตรการศึกษาแผนใหม่ (๒๕๒๑) ได้มีการวางกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับผู้สอน และคำแนะนำในการใช้สื่อการสอนแบบละคร เพื่อการเรียนการสอนไว้ดังนี้ คือ

๑. ในขณะที่เตรียมการสอนควรคัดเลือกเรื่องไว้ก่อนว่าถึงตอนใดจะให้ผู้เรียนเรียนโดยใช้สื่อการสอนแบบละครประเภทใด (ในหนังสือทั้งคู่มือหลักสูตรและหนังสือเรียนจะระบุประเภทของกิจกรรมประกอบไว้บ้างแล้ว)
๒. คัดเลือกตัวแสดงไว้ก่อน
๓. ควรต้องมีการสรุปผลหลังจากการแสดงบทบาทจบลงทุกครั้ง
๔. ควรเตรียมสิ่งต่าง ๆ ให้พร้อมก่อนการแสดง เช่น
 - เตรียมสถานที่ ฉาก หรือเวทีแสดง
 - เตรียมผู้เรียนที่จะเป็นผู้สังเกตการณ์และที่จะเป็นผู้แสดงบทบาท

กรมวิชาการ, คู่มือการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช

๒๕๒๑, หน้า ๔๘.

๔. ขณะแสดงควรปล่อยให้เด็กเรียน จัดแสดงไปเอง
อย่าไปขัดขืนกลางคัน แต่ก็ไม่ควรปล่อยให้แสดงเป็นเยื่อ
นานเกินไป ผู้เรียนที่ เป็นผู้สังเกตการณ์จะ เบื่อหน่าย
ไม่อยากชมการแสดงต่อไป หาข้อสรุปไม่ได้ เลยจะ
เป็นการเสียเวลาไปเปล่า ๆ

ขั้นตอนการเรียนการสอนโดยใช้สื่อการสอนแบบละครที่จะกล่าวต่อไปนี้
วางไว้เป็นแนวทางสำหรับผู้สอนให้ประโยชน์โดยรวมมาจาก ข้อเขียนของผู้ช่วย
ศาสตราจารย์ทัศนฯ แชมมณี แห่งภาควิชามัธยมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์-
มหาวิทยาลัย^๑ และ Peter Chilver ผู้เขียนหนังสือชื่อ Teaching
Improvised Drama^๒ และเนื่องจากสื่อการสอนแบบละครแต่ละประเภทมี
กิจกรรมหลักคือการแสดงบทบาท และมีการเน้นลักษณะของความเป็นละครต่างกันไป
ถึงขั้นตอนในที่นี้จึงใช้รูปแบบการจัดละครเป็น เรื่อง (plays) มาเป็นพื้นฐาน
ซึ่งสามารถจะนำไปคัดแปลงใช้กับสื่อการสอนแบบอื่น เพื่อประโยชน์ในการเรียนการสอน
ต่อไปได้ดังนี้

๑. ขั้นเตรียมการ แบ่งได้เป็น ๒ ตอนคือ

๑.๑ การเตรียมหรือคัดเลือกบท

เมื่อผู้สอนกำหนดว่าจะใช้สื่อการสอนแบบละครประเภทใด
แล้ว การดำเนินฐานขั้นแรกสุดคือการคัดเลือกบท ซึ่งอาจเป็น

๑.๑.๑ เลือกจากบทละครที่มีอยู่แล้ว ในหลักสูตรซึ่งอาจคัดต่อนมา
จากวรรณคดีเล่มใดเล่มหนึ่ง หรือจากที่อื่น ๆ เป็นต้น

๑.๑.๒ แต่งบทขึ้นใหม่ อาจเป็นผลงานของผู้เรียนส่วนบุคคล
หรือเป็นกลุ่มที่เห็นว่าเหมาะสม เข้ากับเนื้อหาในการเรียน

^๑ ทัศนฯ แชมมณี, "การใช้บทบาทสมมติในการเรียนการสอน...", หน้า

๔๔-๔๖.

^๒ Peter Chilver, Teaching Improvised Drama (London: B.T. Satsford Ltd., 1978), p. 18-23.

๑.๑.๓ ผัดแปลงจากบทละครที่แต่งไว้แล้ว นำมาปรับปรุงใหม่ในกลุ่มผู้เรียน และอาจมีการแต่งบทเพิ่มเติม เช่น บทสนทนาระหว่างตัวละครให้เหมาะสมกับจุดประสงค์ของการเรียนการสอนนั้น ๆ

๑.๒ การอภิปรายและสร้างแรงจูงใจ เกี่ยวกับการจัดแสดงผู้สอน ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงเรื่อง แก่นของเรื่อง และตัวละคร เป็นการถ่ายทอดความคิดของเรื่องหรือบทให้เป็นที่เข้าใจตรงกันทุกฝ่าย และผู้สอนมีหน้าที่สร้างแรงจูงใจกระตุ้นให้ผู้เรียนใช้จินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ เพื่อการจัดแสดงละครอย่างเต็มที่ต่อไป

๒. ขั้นตอนการจัดดำเนินงาน แบ่งเป็น ๕ ตอนด้วยกันคือ

ก. การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในการจัดแสดง เนื่องจากรูปแบบการแสดงบทบาทจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายในการจัดการแสดงทั้งเป็นผู้แสดง ผู้กำกับ ฝ่ายเทคนิค ได้แก่ ฉาก เครื่องแต่งกาย แสง เสียง อุปกรณ์ประกอบการแสดง และฝ่ายธุรการต่าง ๆ และเนื่องจากมีเวลาในการเรียนจำกัด จึงต้องแบ่งผู้เรียนตามความสนใจและความถนัด และแบ่งให้ผู้เรียนอีกส่วนเป็นผู้สังเกตการณ์หรืออีกนัยหนึ่งอยู่ในฐานะผู้ชมนั่นเอง สักส่วนของผู้เรียนที่ทำหน้าที่เป็นฝ่ายต่าง ๆ นั้นขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของเรื่อง ที่แสดงและสถานการณ์ของวัน เรียง

การแบ่งหน้าที่ของผู้เรียนออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ ดังกล่าวจะทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ทางด้านการปฏิบัติ เฉพาะด้านเท่านั้น จึงควรหาโอกาสให้ผู้เรียนได้หมุนเวียน สับเปลี่ยนกันทำหน้าที่อื่นบ้างโดยการ เล่นซ้ำ เรื่อง เดิมอีกหรือในโอกาสอื่นซึ่ง เล่น เรื่อง อื่นก็ได้

ในกรณีที่ต้องแบ่งกลุ่มแสดงก็ดำเนินการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในการจัดแสดงเช่นเดียวกันนี้ แต่กระทำเป็นกลุ่ม ๆ ไปทีละกลุ่ม แยกกันไปดำเนินงานตามความคิดเห็น หรือมิฉะนั้นก็ให้แต่ละกลุ่มรับผิดชอบ หน้าที่กันกลุ่มละฝ่ายแล้วสับเปลี่ยนหน้าที่กันก็ได้ เช่นกลุ่มนี้ทำหน้าที่แสดงบทบาท อีกกลุ่มทำหน้าที่ฝ่ายเทคนิค อีกกลุ่มเป็นผู้ชม ที่เหลือช่วย ในหน้าที่ฝ่ายธุรการ หากลุ่มแรกแสดงเสร็จ กลุ่มที่รับหน้าที่ฝ่ายเทคนิคเปลี่ยนไปแสดง บทบาทบ้าง เป็นต้น

ข. การคัดเลือกตัวผู้แสดง การทำเป็น ๒ ลักษณะคือ

๑. คัดเลือกจากสายตาของผู้กำกับ ซึ่งอาจเป็นผู้สอนเอง หรือผู้เรียนที่ทำหน้าที่กำกับการแสดง เป็นการพิจารณาด้านลักษณะภายนอก เช่น ส่วนสัด วัย กิริยาท่าทาง ฯลฯ ให้ใกล้เคียงกับบทที่ต้องการ ทั้งนี้ผู้กำกับมักมีความคุ้นเคยกับผู้รับการคัดเลือก ทอมกักรที่จะรู้ถึงบุคคลิกภาพและพื้นฐานความสามารถของผู้แสดงด้วย

๒. พิจารณาจากการลองอ่านบท คือดูจากการแสดงออกทางเสียง ซึ่งในบางครั้งพบว่าไม่สัมพันธ์กับการแสดงออกทางบทบาททำทาง จึงควรให้ผู้เรียนลองแสดงบทบาทประกอบการอ่านบทด้วยจะช่วยให้พิจารณาคัดเลือกผู้แสดงได้ดียิ่งขึ้น

ค. การฝึกซ้อม ควรมีการจัดบันทึกเกี่ยวกับการฝึกซ้อมทุกครั้ง เกี่ยวกับรายละเอียด การกำหนดตำแหน่งที่อยู่ของตัวละคร อุปกรณ์ประกอบการแสดง ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการซ้อมหรือการแสดงในครั้งต่อไป การฝึกซ้อมสำหรับการใช้สื่อการสอนแบบละครในการเรียนการสอนผู้สอนอาจทำหน้าที่เป็นผู้กำกับ หรือผู้ช่วยผู้กำกับ เพื่อให้การจัดแสดงบทบาทเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

ง. การเตรียมผู้ชมและผู้สังเกตการณ์ การใช้สื่อการสอนแบบละคร มิใช่อยู่ที่ผู้เรียนที่มีส่วนแสดง เท่านั้น ผู้เรียนซึ่งเป็นผู้ชมก็ต้องได้รับประสบการณ์รองหรือที่ใกล้เคียงความจริงหรือประสบการณ์จริงมากที่สุดด้วย ฉะนั้นผู้สอนควรช่วยผู้เรียนที่เป็นผู้ชมให้รู้จักสังเกตและวิเคราะห์เหตุการณ์ในละคร หรือการจัดแสดงบทบาทนั้นและให้รู้จักมารยาทของการชมการแสดงด้วย

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๓. ชั้นการแสดง ในระหว่างที่มีการแสดงผู้สอนควรปล่อยให้ผู้แสดงได้แสดงบทบาทตามที่ได้ฝึกซ้อมกันมา และควรควบคุมให้ผู้เรียนซึ่งมีหน้าที่เป็นฝ่ายต่าง ๆ ได้ปฏิบัติหน้าที่ตามขอบข่ายของตนอย่างดีที่สุด รวมทั้งผู้ที่อยู่ในฐานะผู้ชมด้วย หากมีข้อบกพร่องหรือผิดพลาดเกิดขึ้นควรให้ผู้เรียนคิดแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเอง ผู้สอนไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยว ยกเว้นในกรณีที่เกิดปัญหาสำคัญซึ่งผู้เรียนไม่สามารถแก้ปัญหาได้

ในกรณีที่มีหลายกลุ่มผลัดกันแสดง ผู้สอนควรกำหนดเวลาในการจัดแสดงสำหรับแต่ละกลุ่มให้เท่าเทียมกันด้วย

๔. ชั้นการประเมินผลการแสดง และประเมินผลการใช้สื่อการสอนแบบละคร แบ่งได้เป็น ๓ ตอน คือ

- ก. การวิเคราะห์และอภิปรายผลการแสดง เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการแสดงบทบาทนั้น ๆ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความคิดความเข้าใจในเนื้อหากว้างขวางและลึกซึ้งขึ้น และ เพื่อเป็นแนวทางสำหรับปรับปรุงการแสดงโอกาสหน้าต่อไปด้วย นอกจากนั้นการวิเคราะห์และอภิปรายผลการแสดงยังเป็นการศึกษาการแสดงความคิดเห็น เป็นคำพูดและฝึกฝนความมีเหตุมีผลของผู้เรียนอีกด้วย บางครั้งอาจให้ผู้แสดงได้เปิดเผยความรู้สึกและแสดงความคิดเห็นก่อนแล้วจึงให้ผู้ชมหรือผู้สังเกตการณ์แสดงความคิดเห็น

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ข. การแสดงเพิ่มเติม ในกรณีที่มีการแสดงและเสนอความคิดเห็น เพื่อปรับปรุงการแสดงใหม่ เช่นการแสดงบทบาทสมมติซึ่งเน้นการแสดงบทบาทตามความเข้าใจและพื้นฐานทางจิตใจของผู้เรียน ตามสถานการณ์ที่กำหนดขึ้น อันอาจมีทางเลือกของการแก้ไข ปัญหาหรือเงื่อนไขต่าง ๆ กันออกไป การแสวงหาเพิ่มเติมจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้มากที่สุด
- ค. การประเมินผลการเรียนรู้ เกี่ยวกับการใช้สื่อการสอนแบบละคร เป็นการวัดผลการใช้สื่อการสอนแบบนี้ ซึ่งผู้สอนอาจกำหนดวิธีการ ดังนี้
- ใช้แบบทดสอบความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาในการแสดงบทบาทนั้น
 - เปิดอภิปรายและแสดงความคิดเห็นร่วมกัน
 - บันทึกรายละเอียดและความคิดเห็นเป็นรายลักษณะอักษร เช่นในรูปของรายงาน เป็นต้น
 - ฯลฯ

นอกจากนี้ยังมีส่วนประกอบการแสดงอื่น ๆ ซึ่งจะช่วยให้การแสดงนั้น ๆ ดูสมจริงสมจัง ได้แก่การจัดฉาก เครื่องแต่งตัว แสง เสียง และอุปกรณ์ประกอบการแสดง อันเป็นงานของศิลปะการละครโดยเฉพาะ แต่ควรคำนึงถึงในขั้นตอนนี้ด้วย เพราะจะทำให้มีความเป็นละครสมบูรณ์ ในการสร้างฉาก ผู้สอนอาจตัดแปลงวัสดุที่พอมืออยู่หรือจัดหามาได้มาประกอบการสร้างเช่น ฉากป่า ใช้กิ่งไม้ ใบไม้ มาประดับฉากทะเล ใช้ภาพหิวทัศน์ หรือผ้าสีฟ้ามาซึ่งแล้วขยับ ทำเป็นระลอกคลื่น เป็นต้น เครื่องแต่งตัว ถ้าไม่สามารถจัดหาให้ตรงตามเนื้อเรื่องก็อาจใช้เศษกระดาษหรือเศษผ้าจัดทำขึ้นใหม่ เช่นกระดาษข่อยโรยกากเพชร แทนอาภรณ์ของตัวละคร หรือใช้ฟางติดแซมหมวกทรงกลม เป็นหมวกนักรบ เป็นต้น ส่วนการจัดและควบคุมแสง และเสียง ก็อาจใช้กระดาษกันเป็นม่านแทนฉาก หรือกระดาษสีปิดหน้าหลอดไฟในห้องเรียน เพื่อสร้างบรรยากาศในการแสดงละคร ในเรื่องของเสียงอาจใช้เครื่องบันทึกเสียง

แผ่นเสียง หรือใช้เสียงธรรมชาติของผู้เรียนเสียงต่าง ๆ เช่น เสียงขลุ่ยฯ แทนเสียงฆ้อง เสียงขลุ่ยกระดาด แทนเสียงการเคลื่อนไหวกของสิ่งแปลกปลอมตามท้องเรื่องเหล่านี้ เป็นต้น

การพิจารณาว่าควรจะมีจัดสร้างฉาก เครื่องแต่งตัว แสง เสียง หรืออุปกรณ์ประกอบการแสดงในลักษณะมากและน้อย เพียงใดขึ้นอยู่กับเนื้อเรื่อง วัตถุประสงค์ งบประมาณ เศรษฐกิจ และกำลังความสามารถในการประดิษฐ์ของผู้ร่วมงานด้วย จึงควรให้อยู่ในดุลยพินิจของผู้สอนหรือผู้จัดแสดง



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประเภทของสื่อการสอนแบบละคร

สื่อการสอนแบบละคร (Dramatized Media) หมายถึงสื่อการสอนประเภทกิจกรรม ซึ่งประกอบด้วยการแสดงบทบาทเป็นหลัก จำแนกออกได้หลายประเภท ตามลักษณะของการจัดการแสดง แต่ละประเภทก็มีคุณค่าเฉพาะในการจัดประสบการณ์ตรง หรือที่ใกล้เคียงความจริงแตกต่างกันไป เนื่องจากการแสดงบทบาทเป็นการสะท้อนภาพชีวิต ลักษณะ ความเป็นอยู่ และวัฒนธรรมของมนุษย์ในโลก ออกมาในรูปของ "ละคร" โดยไม่มีการจำกัดเรื่องเวลา และสถานที่ ลักษณะ และรูปแบบรวมทั้งข้อจำกัดของสื่อการสอนแบบละครประเภทต่าง ๆ ที่สามารถนำมาใช้ในการเรียนการสอนมีดังนี้

๑. การแสดงละครเป็นเรื่อง (plays) หมายถึงการแสดงบทบาทเป็นเรื่องราวบนเวที มีการจัดฉาก เครื่องแต่งตัว แสง เสียง ฯลฯ ประกอบการแสดงตามท้องเรื่อง โดยมีการฝึกซ้อมล่วงหน้า การแสดงละครเป็นเรื่องประกอบด้วยองค์ประกอบของละครครบถ้วนทั้ง ๔ ประการได้แก่ โครงเรื่อง แก่นของเรื่อง ตัวละคร และบทสนทนา ดังนั้นจึงสามารถให้ความกระจ่างเกี่ยวกับมนุษย์และสังคมได้อย่างเต็มที่ เป็นต้นว่า ปัญหาในสังคม ปัญหาชีวิต อาชญากรรม สงคราม และความยุติธรรม เป็นต้น นอกนั้นยังสามารถถ่ายทอดเรื่องราว ความนึกคิดและความเป็นอยู่ของผู้คนทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต ตามจินตนาการของนักประพันธ์และนักแต่งบทละคร

การแสดงละครเป็นเรื่องสามารถนำมาใช้ในการเรียนการสอนในหลักสูตรแทบทุกวิชา เช่น การแสดงละครอิงประวัติศาสตร์ เรื่อง "ศึกบางระจัน" ประกอบวิชาประวัติศาสตร์ เรื่อง "ผู้ชนะสิบทิศ" ของยาขอบ ประกอบการเรียนวิชาภาษาไทย การแสดงละครเรื่อง "พิน" สำหรับวิชาสุขศึกษา และเรื่อง "แม่ศรีเรือน" ประกอบการศึกษาวิชาคหกรรมศาสตร์ เหล่านี้เป็นต้น

การแสดงละครเป็นเรื่องนอกจากจะสามารถนำมาตัดแปลงเข้ากับการเรียนการสอนตามหลักสูตรได้ทุกระดับแล้ว ยังสามารถนำไปใช้ เป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตร กิจกรรม

เสริมหลักสูตร กิจกรรมพิเศษ และกิจกรรมในการศึกษานอกระบบโรงเรียน เช่นการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษาสำหรับเด็กพิการ เป็นต้น ในปัจจุบันนี้โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษานิยมจัดการแสดงละครเป็นเรื่อง เป็นกิจกรรมพิเศษเช่น การแสดงละคร เรื่อง "สีหราชเดโช" ของโรงเรียนวัดมกุฏกษัตริยาราม และเรื่อง "อนุภาพพ่อนรามคำแหง" ของโรงเรียนเบญจมราชาลัย ณ โรงเรียนคอนแห่งชาติ^๑ เป็นต้น

หากผู้สอนพิจารณาแล้วเห็นว่าบทเรียนตอนใดเหมาะสมที่จะใช้ประกอบการสอนแบบนี้ อาจดำเนินการตามขั้นตอนของการจัดแสดงไปตามลำดับ นับตั้งแต่ขั้นการเตรียมการ การดำเนินการ การแสดง และขั้นการประเมินผล นอกจากขั้นตอนทางด้านการศึกษาแสดงละครดังกล่าวแล้วยังต้องคำนึงถึงส่วนประกอบอื่น ๆ ในการจัดแสดงละครเป็นเรื่องด้วย ซึ่งได้แก่ การออกแบบและสร้างฉาก การออกแบบและควบคุมแสง เสียง การจัดเครื่องแต่งตัวและอุปกรณ์ประกอบการแสดงให้ตรงกับลักษณะและรูปแบบของโครงเรื่อง ที่ได้คัดเลือกเพื่อการจัดแสดง ซึ่งจะไม่ขอกล่าวอย่างละเอียด ณ ที่นี้ เนื่องจากเป็นรายละเอียดที่มีปรากฏในวิชาศิลปการละครแล้ว และมีความสำคัญเฉพาะสำหรับรูปแบบของสื่อการสอนแบบละครประเภทนี้เท่านั้น

ข้อดีของการใช้สื่อการสอนแบบการแสดงละครเป็นเรื่องก็คือ เป็นการให้ประสบการณ์แก่ผู้เรียนหลายด้าน ทั้งประสบการณ์ตรงที่ได้จากการลงมือปฏิบัติ และประสบการณ์รองที่ใกล้เคียงความจริงมากที่สุด ทำให้ผู้เรียนมีความรู้กว้างขวางขึ้น เนื่องจากเป็นงานที่ต้องค้นคว้า และมีการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วย อีกทั้งยังเป็นโอกาสที่ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมร่วมกันเพราะการแสดงประเภทนี้ต้องอาศัยการดำเนินงานจากหลายฝ่ายตั้งแต่การคัดเลือกบท การคัดเลือกตัวผู้แสดง การกำกับการแสดง กำกับเวที ควบคุมแสง เสียง การออกแบบและสร้างฉาก การจัดหาและตัดเย็บเครื่องแต่งตัว ไปจนถึงงานฝ่ายธุรการ การประชาสัมพันธ์

^๑ กรมวิชาการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะสัมพันธ์ ประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น เล่ม ๑-๒-๓ (กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๑)

และการพิมพ์บท บัตร และสูจิบัตรประกอบการแสดง เป็นต้น .

แต่การใช้สื่อการสอนประเภทนี้ก็ยังมีข้อจำกัดอยู่บ้าง เป็นต้นว่า อาจสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมากในการแสดงละครแต่ละเรื่อง ตลอดจนต้องใช้เวลาในการเตรียมการมาก บางครั้งอาจทำให้สอนไม่ทันหลักสูตร หรือเกินเวลาผู้สอนคนอื่น ๆ ไปได้ นอกจากนี้การแสดงผลประเภทนี้มีขอบเขตกว้างขวางจึงต้องอาศัยการวางแผนที่ดี และความสามารถของผู้สอนในการควบคุม การดำเนินงาน และการประสานงานที่มีประสิทธิภาพด้วย

๒. การแสดงละครแบบแห่แห่น (pageant) หมายถึงการแสดงบทบาทประกอบเรื่องราวตอนใดตอนหนึ่ง โดยอาจมีการข้อมล่งหน้าบาน ๆ บนเวที หรือยกพื้นที่สามารถเคลื่อนย้ายได้ อาจประกอบด้วยการรำร่า หรือแสดงเฉพาะบทบาท ลักษณะของการแสดงละครประเภทนี้ เน้นให้เห็นถึงการแสดงบทบาท หรือเรื่องราวตอนใดตอนหนึ่งที่มีความตระการตา ความสวยงามของการจัดการแสดงโดยสอดแทรกอารมณ์ที่เด่นชัดที่ใจ เข้าไปด้วย เช่นการแห่กระดิวแห่เสื่อ การแห่นางนพมาศ ขบวนการเดินทางของคุณหญิงโม รวมทั้งลักษณะการแห่แห่น เนื่องในโอกาสฉลองครบรอบหรือการฉลองชัยทางประวัติศาสตร์ เช่น ขบวนแห่โคม และจุดเทียนเล่นไฟของชาวจังหวัดสุโขทัยและขบวนแห่งานที่ระลึกสมเด็จพระนารายณ์มหาราชของจังหวัดลพบุรี เป็นต้น

การแสดงละครแบบแห่แห่นที่ใช้ในการเรียนการสอนหรือ เป็นกิจกรรมพิเศษภายในโรงเรียน ส่วนมากมักจะ เลือกตัวละครซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีมา เป็นตัวแสดงบทบาท เช่น กระดิว และ เสื่อลาย นางนพมาศ คุณหญิงโม เป็นต้น

อย่างไรก็ตามการแสดงประเภทนี้มีข้อจำกัดอยู่ที่ต้องลงทุนสูง สิ้นเปลืองเวลา มากและต้องใช้แรงงานจากผู้เรียนอย่างมาก ในขณะที่ได้ผลน้อย จึงไม่ค่อยนิยม จัดการแสดงประเภทนี้ ในการเรียนการสอนมากนัก นอกจากนี้จะใช้สื่อการสอนลักษณะนี้ในโอกาสพิเศษ เช่นงานเทศกาล งานเฉลิมฉลองประจำท้องถิ่น จึงถือโอกาสจัดการแสดงผลประเภทนี้ เพื่อประกอบหลักสูตรการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาพร้อมกันไปด้วย

๓. การแสดงโดยไม่ใช้คำพูด (pantomime) เป็นการแสดงละครโดยไม่ใช้เสียงพูด แต่ใช้การแสดงบทบาทแทนคำพูดในการสื่อความหมาย ต้องมีการข้อมล้วงหน้ามาอย่างดี และไม่เน้นส่วนประกอบอื่น ๆ ในการแสดง เช่น ฉาก เครื่องแต่งตัว เสียง แสง เป็นต้น

การแสดงโดยไม่ใช้คำพูด เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ใช้ท่าทางการเคลื่อนไหว (movement) ประกอบจินตนาการเป็นอย่างมาก เพื่อถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดหรือเรื่องราวไปยังผู้ชมโดยไม่ต้องอาศัยคำพูด ทักษะในการแสดงออกในรูปนี้จะพัฒนาความเข้าใจในตัวผู้เรียน โดยเฉพาะในด้านการสื่อความหมายด้วยวิธีต่าง ๆ เป็นอย่างดี และยังส่งเสริมให้ผู้เรียนหัดสังเกตสิ่งรอบ ๆ ตัวอย่างลึกซึ้งและแหลมคม เพื่อเก็บรายละเอียดท่าทางและอาการปฏิกิริยาต่าง ๆ เพื่อนำมาถ่ายทอดอีกทีหนึ่ง

การแสดงประเภทนี้ อาจนำมาใช้ในการเรียนการสอนเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ เช่น ในการเรียนการเขียนเรียงความ การบรรยายท่าทางของนกโกกิลลา ในบทประพันธ์ชื่อ "โกกิลาร้องไห้" ของศักดิ์ศรี แยมณิตดา^๑ เป็นต้น

การแสดงละครประเภทนี้ มีข้อดี ในเรื่องความสะดวกในการนำมาใช้เป็นสื่อการสอน เนื่องจากเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเฉพาะที่มีอยู่ภายในชั้นเรียน โดยไม่จำเป็นต้องใช้อุปกรณ์ในการจัดแสดงครบเครื่องตามรูปแบบของละคร ในทำนองเดียวกับการแสดงบทบาท โดยไม่มีการเตรียมตัวล่วงหน้า การแสดงบทล้อเลียน และการอ่านบทสนทนา ส่วนข้อจำกัดของสื่อการสอนแบบนี้ ส่อมีความยุ่งยากในเรื่องระดับความสามารถในการสื่อสารที่ต่างกันมากระหว่างผู้ส่ง (ผู้แสดง) และผู้รับ (ผู้ชม)

๔. การแสดงทำนองประกอบเรื่องราว (tableau) เป็นการแสดงทำนองในอิริยาบถอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยไม่มีการเคลื่อนไหวตามบทบาทที่ได้ตัดตอนมาจากบทเรียนหรือเรื่องราวตอนใดตอนหนึ่ง โดยมีการจัดฉาก เครื่องแต่งตัวและแสงสีประกอบ เช่นท่า

๑ เรื่องเดียวกัน , เล่ม ๓๓, หน้า ๑๕๑

นึ่งแสดงเหตุการณ์ตอนกระทำยุทธหัตถี และทำนึ่งแสดงเหตุการณ์ตอนพระเยซูประสูติ เป็นต้น ลักษณะของการแสดงทำนึ่งประกอบเรื่องราวนั้น ผู้แสดงทำบทบาทและท่าทาง โดยไม่ใช้เสียงตนเองประกอบเลย เช่นเดียวกับการแสดงละครแบบแท่นและแสดงโดย ไม่ใช้คำพูด แต่แตกต่างกับการแสดงทั้ง ๒ ประเภท ตรงที่การแสดงทำนึ่งประกอบเรื่องราว ไม่มีการเคลื่อนไหวและมักมีการบรรยายในลักษณะใดลักษณะหนึ่งประกอบ ผู้ชมต้องใช้จินตนาการไปพร้อมกับผู้แสดงและบทบรรยาย คล้ายกับ เวลาดูภาพวาดหรือภาพถ่าย

ข้อได้เปรียบของการใช้สื่อการสอนประเภทนี้คือการจัดแสดงทำได้ง่าย สามารถใช้จ่ายในวงจำกัดได้ ไม่จำเป็นต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย ส่วนข้อจำกัดขึ้นอยู่กับที่การแสดงประเภทนี้ให้ผลใกล้เคียงกับการดูภาพถ่าย หรือหุ่นจำลอง จึงสร้างความสนใจแก่ผู้เรียนได้ไม่มาก และไม่นาน จึงไม่คุ้มกับเวลาที่ใช้ในการเตรียมการและจัดดำเนินการ

๕. การแสดงบทบาทโดยไม่มีการเตรียมตัวล่วงหน้าตามสถานการณ์ที่กำหนดขึ้น

(improvisation)

เป็นการแสดงบทบาทตามเรื่องราว หรือสถานการณ์ที่กำหนดขึ้นโดยไม่มีการเตรียมตัวล่วงหน้า อาจจัดแสดงได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

ก. การแสดงบทบาทโดยไม่มีการเตรียมตัวล่วงหน้าโดยไม่ใช้บทพูด

(mime-improvisation) และ

ข. การแสดงบทบาทโดยไม่มีการเตรียมตัวล่วงหน้าโดยมีบทพูดสนทนาโต้ตอบกัน (spoken-improvisation)

การใช้การแสดงบทบาทโดยไม่มีการเตรียมตัวล่วงหน้าตามสถานการณ์ที่กำหนดขึ้นในการเรียนการสอน เป็นการฝึกฝนทักษะด้านความเข้าใจเกี่ยวกับการสื่อความหมายของมนุษย์ ในสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยกระตื้นหัน ขั้นตอนของการใช้สื่อการสอนประเภทนี้แตกต่างจากขั้นตอนของการแสดงละครโดยทั่ว ๆ ไปอยู่ ๒ ประการคือ

๑. ชั้นเตรียมการ แบ่งผู้แสดงออกเป็นหลายกลุ่มและจะกำหนดสถานการณ์ของเรื่อง หรือปัญหา หรือความยุ่งยากในโครงเรื่องให้แก่ผู้เรียนแทนที่จะใช้บทละครที่มีผู้แต่งไว้สมบูรณ์ตลอดเรื่องแล้ว
๒. ชั้นจัดดำเนินการ จะไม่มีการฝึกซ้อม หลังจากที่ได้คัดเลือกตัวผู้แสดงได้ทุกกลุ่มแล้ว กำหนดเวลาในการเตรียมสถานการณ์ให้เท่า ๆ กัน แล้วเปิดโอกาสให้ผู้แสดงแต่ละกลุ่มได้แสดงออกตามความสามารถและความเข้าใจของตน

การแสดงบทบาทโดยไม่มีการเตรียมตัวล่วงหน้า มีประโยชน์ในแง่การส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนทักษะในการแสดงออกในด้านต่าง ๆ เช่น การเจรจา การแสดงบทบาท และการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าต่าง ๆ ตัวอย่างการใช้สื่อการสอนประเภทนี้ในวิชาต่าง ๆ เช่น ฝึกฝนการสนทนา เป็นภาษาอังกฤษ ฝึกฝนการกระจายกิจกรรมในภาษาฝรั่งเศส ฝึกฝนการใช้เพศและพจน์ในภาษาเยอรมัน เป็นต้น อย่างไรก็ตามการแสดงประเภทนี้มีข้อจำกัดเกี่ยวกับการกำหนดสถานการณ์ในขั้นตอนแรกสุดซึ่งอาจกระทำไปไม่ชัดเจนเพียงพอ ซึ่งอาจมีผลให้การแสดงบทบาทประเภทนี้ออกนอกขอบเขตของเนื้อหาในบทเรียน หรือไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ได้

๖. การแสดงบทบาทสมมติ (role-playing) เป็นการแสดงบทบาทตามสถานการณ์ที่กำหนดขึ้น เพื่อจุดประสงค์ที่เตรียมไว้โดยมีการเตรียมตัวล่วงหน้า อาจมีบทเพื่อการซ้อมหรือไม่ก็ได้ เช่นการแสดงบทบาทสมมติภายในห้องพิจารณาคดีและการที่ตำรวจให้ผู้ร้ายแสดงแผนประทุษกรรม เป็นต้น

การแสดงบทบาทสมมติเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงรูปแบบอื่นทุกชนิดที่กล่าวมาแล้ว และจะกล่าวต่อไปอีก ซึ่งล้วนมีคุณค่า ในการส่งเสริมการแสดงออกของบุคคลในเชิง "ลองทำ" ในสถานการณ์จำลองขึ้น อันจะเป็นผลดีเป็นอย่างมากในชั้นการปฏิบัติในสถานการณ์จริง การแสดงบทบาทสมมตินี้มีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนในด้านการถ่ายทอดประสบการณ์ตรง

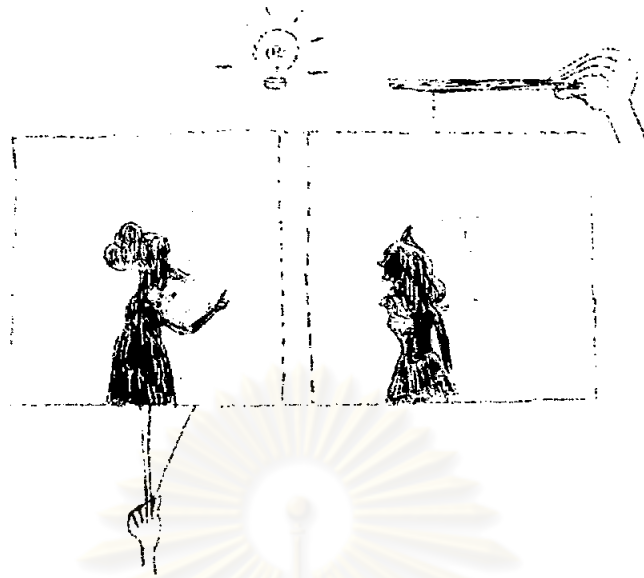
การพัฒนาทักษะเฉพาะอย่าง เช่นการตัดสินใจ การหาทางออกของปัญหา การฝึกฝนความมั่นใจในตนเอง และการจำลองสถานการณ์โดยให้มีการไตร่ตรอง และเตรียมตัวล่วงหน้า เพื่อเผชิญกับความจริงของชีวิตต่อไป

ขั้นตอนของการใช้การแสดงบทบาทสมมติ เป็นไปตามลำดับ เช่น เกี่ยวกับการจัดแสดงละครดั่งที่กล่าวไว้ในตอนต้น หากแต่ตัดทอนรายละเอียดลงบ้างตามลักษณะของเนื้อเรื่อง นอกจากนั้นในขั้นตอนแรก การแสดงบทบาทสมมติใช้การกำหนดสถานการณ์ หรือปัญหา หรือความยุ่งยาก แทนการใช้บทละครที่แต่งไว้สมบูรณ์แล้ว เหมือนกับวิธีการที่ใช้กับการแสดงบทบาท โดยไม่มีการเตรียมตัวล่วงหน้า ซึ่งทำให้มีผลในขั้นตอนสุดท้ายของการประเมินผลด้วย กล่าวคือหลังจากการอภิปรายและการแสดงความคิดเห็นร่วมกันแล้ว ควรจะมีการแก้ไข และปรับปรุงการแสดงใหม่ เรียกว่าชั้นการแสดงเพิ่มเติม เนื่องจากความแตกต่างกันของความคิดเห็นและพื้นฐานของผู้เรียน ย่อมส่งผลต่อการแสดงบทบาทให้แตกต่างกันออกไปได้

๗. การแสดงเชิดหรือชักหุ่น (puppet show)เป็นการจัดแสดงเชิดหรือชักหุ่นประเภทใดประเภทหนึ่ง ได้แก่ หุ่นเงา หุ่นมือ หุ่นกระบอก และหุ่นเชือก เป็นต้น อาจมีการสร้างฉากและจัดแสงประกอบ หรือไม่มีก็ได้

การจัดแสดงเชิดหรือชักหุ่นมีรูปแบบและขั้นตอนการจัด เช่น เกี่ยวกับการแสดงละคร เป็นเรื่องต่างกันตรงที่ใช้หุ่นเป็นตัวแสดงบทบาทแทนการใช้คนจริง ๆ ฉะนั้นการแสดงประเภทนี้จึงมีความยุ่งยากสลับซับซ้อนในการสร้างหรือจำลองตัวหุ่น เป็นเบื้องต้น จึงใคร่ชี้แจงถึงลักษณะการจัดสร้างและการควบคุม (ตัวหุ่น) ในการแสดงหุ่นประเภทต่าง ๆ พอสังเขป ดังนี้

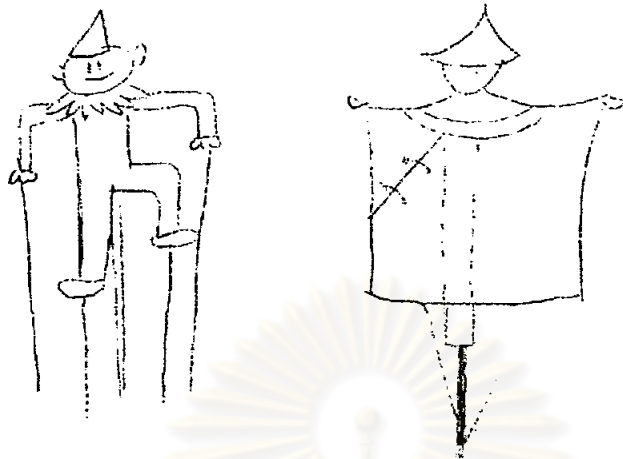
ก. หุ่นเงา เป็นการแสดงที่อาศัยการเล่นเงาบนจอของรูปหุ่นซึ่งประดิษฐ์จากกระดาษแข็ง แผ่นหนัง หรือวัสดุอื่น ๆ โดยใช้แกนไม้ยึดตัวหุ่นและส่วนประกอบใช้เชิดให้เคลื่อนไหวจากเบื้องล่างหรือใช้เชือกโยงส่วนประกอบต่าง ๆ ใช้ชักให้เคลื่อนไหวจากเบื้องบน



ข. หุ่นมือ หรือหุ่นนิ้ว หมายถึงหุ่นที่ประดิษฐ์ให้มีลักษณะเป็นถุง เพื่อใช้มือหรือ นิ้วสวม แล้วขยับให้เกิดท่าทางการเคลื่อนไหว วิธีประดิษฐ์หุ่นมือและหุ่นนิ้ว มีตั้งแต่กรรมวิธีง่าย ๆ คือประดิษฐ์หรือตัดแปลงจากเศษวัสดุต่าง ๆ เช่น ถุงมือ ถุงเท้า กลองกระดาษ หลอดกาแฟ เป็นต้น ไปจนถึงกรรมวิธีอันยุ่งยาก และสลับซับซ้อน เพื่อให้รูปร่างมีความละเอียดคล้ายของจริงมากที่สุด ได้แก่การทำส่วนหัวและส่วนมือของหุ่นด้วยกระดาษผสมแป้งเปียก (papier-maché) ไม้แผ่น พลาสติก หรือกระเบื้องเคลือบ เป็นต้น



ค. หุ่นกระบอก หมายถึงหุ่นที่ลำตัวภายในทำด้วยกระบอกไม้ไผ่หรือแกนไม้ ส่วนหัวและมือมีวิธีการที่ซับซ้อน เช่นเดียวกับหุ่นมือดังกล่าวแล้ว ที่ปลายแขนและขาจะผูกติดอยู่กับปลายไม้ขนาดเล็ก เพื่อใช้เชิดให้เคลื่อนไหว ส่วนตัวของหุ่นอาจแสดงให้เห็นรูปร่าง และแขนขาตั้งในภาพซ้าย หรืออาจทำเครื่องแต่งตัว เป็นถุงปิดตั้งแต่ลำคอจนถึงข้อมือยาวคลุมลงมา ไม้ที่ใช้เชิดจึงซ่อนอยู่ภายในตั้งในภาพขวา



ง. หุ่นเชือกหรือหุ่นชักใย เป็นหุ่นที่ใช้เชือกขนาดเล็ก หรือเส้นเอ็นหรือเส้นด้ายร้อยโยงจากแกนไม้ลงมาผูกติดกับปลายหรือข้อต่อของอวัยวะส่วนต่าง ๆ ใช้ชักให้เคลื่อนไหวจากเบื้องบน โครงสร้างภายในของหุ่นอาจประดิษฐ์อย่างง่าย ๆ โดยใช้เส้นเชือกหนา หลอดด้ายไม้แบน ๆ กระดาษม้วนเป็นหลอด ฯลฯ



การแสดงเชิดหรือชักหุ่นในปัจจุบัน เป็นที่ยอมรับว่ามีประโยชน์ในวงการการศึกษา มาก และสามารถที่จะใช้เป็นกิจกรรมประกอบการสอนได้หลายวิชา เช่น หุ่นกระบอกเรื่อง "พระอภัยมณี" ในวิชาภาษาไทย หุ่นเล่านิทานเรื่อง "ประเทศเพื่อนบ้าน" ประกอบวิชาภูมิศาสตร์ การแสดงหุ่นประกอบการบรรยายระหว่างไทยกับพม่า การใช้หุ่นประกอบเพลงบวงและ ดุญเลข และการใช้หุ่นแสดงการเคลื่อนไหวของสิ่งมีชีวิตจำพวกเลี้ยงลูกด้วยนม ประกอบวิชาวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

นอกจากคุณค่าในส่วนที่เป็นสื่อการสอนที่มีประสิทธิภาพแล้ว การแสดงประเภทนี้ยังมีคุณค่าเฉพาะบางประการดังนี้

๑. ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสพัฒนาแบบพูดฝึกการออกเสียงและใช้คำพูดอย่างเหมาะสมตามบทพูดของตัวละครหุ่น ซึ่งจะ เป็นพื้นฐานของการเรียนวิชาอื่น ๆ ต่อไป
๒. ทำให้ผู้เรียนมีความกล้าในการแสดงความคิดเห็นโดยถ่ายทอดผ่านตัวกลางคือ หุ่นและ เมื่อได้รับคำชมเชยจากการแสดงผู้เรียนจะเกิดความมั่นใจในตนเอง ทำให้กล้าออกในชีวิตจริงได้ต่อไป
๓. สามารถกระตุ้นและสร้างสรรค์ ความนึกคิดของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี เป็นต้นว่าในการพิจารณาคัด เลือกบท การจัดสร้างการ เชิดหรือชักหุ่น
๔. ส่งเสริมศิลปะสร้างสรรค์ และการใช้ฝีมือในงานประดิษฐ์ได้แก่ การจัดทำหุ่น และการสร้างโรงละครหุ่น เป็นต้น

อย่างไรก็ตามการแสดงหุ่นก็ยังมีข้อจำกัดอยู่บ้าง กล่าวคือ ต้องใช้เวลามากในการประดิษฐ์ตัวหุ่นและโรงละครหุ่น นอกเหนือไปจากลำดับขั้นตอนการจัดการแสดงเช่นเดียวกับการแสดงละคร

๘) การอ่านบทสนทนา (dialogues) เป็นการแสดงบทบาทด้วยเสียง อาจเป็นการแสดงโดยไม่มีท่าทางประกอบและ เน้นความสำคัญของการใช้เสียงแสดงบทบาท เช่นการอ่านบทละครหรือบทสนทนา จากวรรณคดีจากชีวิตจริง รวมทั้งการอ่านทำนองเสนาะด้วย

การอ่านบทสนทนา เป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดประสบการณ์ด้านการฟัง และการออกเสียง โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อที่จะเข้าใจลักษณะตัวละคร และเหตุการณ์ในเรื่อง ลักษณะของการอ่านบทสนทนา ประกอบด้วยวิธีการเจรจา สลักการพูด และน้ำเสียง ซึ่งมีความสำคัญในการใช้สื่อความหมายแทนท่าทางการแสดง

การอ่านบทสนทนา เป็นวิธีการที่สะดวกเหมาะที่จะนำมาใช้ เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศจากการอ่านออกเสียงตามปกติ ซึ่งแต่เดิมให้ความสำคัญในฐานะที่เป็นการฝึกทักษะในการอ่าน และการสร้างความเข้าใจของผู้เรียนเช่น การอ่านทำนองเสนาะ และการอ่านบทความต่าง ๆ

ในปัจจุบันตามแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่ พุทธศักราช ๒๕๖๑ ได้บรรจุบทละครวิทยุไว้ในหลักสูตรวิชาภาษาไทยด้วย เช่นบทละครวิทยุเรื่อง "ทางว่าว" ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล บทสนทนาในเรื่อง "เศรษฐศาสตร์ในห้องแถว" ของทยกบุรพา การเล่าแบบนิทานในเรื่อง "นิค ๆ หน้อย ๆ ของดอกไม้อวด" เป็นต้น

๔. การแสดงบทล้อเลียน (mock-convention) เป็นการแสดงบทบาทเลียนท่าทางบุคคลต่าง ๆ ที่มีความตลกขบขันในอดีตและปัจจุบัน เป็นต้นว่า นักการเมือง นักปกครอง เป็นต้น

การแสดงบทล้อเลียน มีประโยชน์เช่น เกี่ยวกับการแสดงบทบาทโดยไม่ใช่คำพูด แต่ต่างกันในจุดประสงค์ของการแสดง การแสดงบทล้อเลียนเป็นการเลียนท่าทางบุคคลตามลักษณะเด่นหรือลักษณะเฉพาะ เพื่อเรียกความสนใจในตอนนำเข้าสู่วรรณกรรม หรือระหว่างสอนเนื้อหาและสร้างความทรงจำเกี่ยวกับบุคคลนั้นและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง ส่วนการแสดงบทบาทโดยไม่ใช่คำพูด มุ่งเน้นในเรื่องการสื่อความหมายและการแสดงบทบาทตามเรื่องราว โดยไม่เจาะจงเลียนแบบชีวิตหรือท่าทางใครคนใดคนหนึ่ง

ผู้เรียนที่ได้ใช้สื่อการสอนประเภทนี้ จะมีโอกาสฝึกฝนให้เป็นผู้มีความสังเกตเก็บรายละเอียดของตัวละคร ซึ่งก็คือภาพจำลองชีวิตมนุษย์นั่นเอง แล้วฝึกให้นำมาสื่อความหมายในรูปของการแสดงบทบาท เป็นต้นว่าการแสดงบทล้อเลียน พันท้ายนรสิงห์ เจ้าพระยาพิชัยดาบหัก หรือ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นต้น

๑ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑, ๓ หน้า ๑๘, ๕๓, และ ๑๖๓.

ข้อดีของการใช้สื่อการสอนประเภทนี้อยู่ที่ความสะดวกในการจัดการแสดง ไม่ต้องใช้ฉาก หรือ ส่วนประกอบในการแสดงครบเครื่องอย่างการแสดงละครทั่ว ๆ ไป แต่ก็ทำให้มีข้อควรระวัง ในการใช้สื่อประเภทนี้ คือบางครั้งการแสดงบทล้อเลียนอาจเปิดช่องให้แสดงมุ่งไปในด้านการ สร้างความขบขันและบันเทิงจนเกินขอบเขต และอาจทำให้ผิดวัตถุประสงค์ที่ผู้สอนตั้งไว้

๑๐. การทายปริศนาจากท่าทาง (charades) เป็นการแสดงเฉพาะท่าทาง เพื่อตีความหมายออกมาเป็นคำ ๆ เมื่อนำความหมายจากท่าทางต่าง ๆ มาเรียงต่อกันจะได้ เป็นเรื่องราว หรือสุภาษิต เป็นต้น

ลักษณะของการแสดงแบบนี้ เป็นการหยิบลักษณะเด่นบางประการของการแสดง บทบาทโดยไม่มี การเตรียมตัวล่วงหน้า การแสดงบทบาทโดยไม่ใช่คำพูด และการแสดง บทบาทสมมติ มาผสมผสานกัน แล้วกลายมาเป็นการเล่นเกมชนิดหนึ่ง เพื่อสร้างสรรค์ความรื่น

การแสดงแบบนี้สะดวกในการนำมาใช้และยังได้ฝึกการใช้จินตนาการตามบทบาท ที่ผู้แสดง ๆ ออกมา และสามารถสื่อความหมายของอากัปกิริยา ท่าทาง ออกมา เป็นความ หมายของคำต่าง ๆ เช่น สอนจรเข้ให้ว่ายน้ำ ชี้อ้างจับตักแตน พายเรือทวนน้ำ ฝนหึ่งเป็น เข็ม กลิ้งครกขึ้นเขา เป็นต้น

ข้อดีของการแสดงประเภทนี้ ก็นอกจากใช้เป็นสื่อการสอน ซึ่งสามารถสร้างความจำให้แก่ผู้เรียนแล้ว ยังใช้เป็นการเล่นประกอบหรือ เสริมการเรียนให้ผู้เรียนสร้าง หรือสรรหาสุภาษิต หรือคำคม มาใช้เล่นแสดงท่าทางกัน ข้อจำกัดก็มีในลักษณะเดียวกับการ แสดงบทบาทโดยไม่ใช่คำพูด คือความแตกต่างของระดับความสามารถในการสื่อความหมาย ระหว่างผู้แสดงและผู้ชม (ผู้ทาย)

๑๑. รีวิว หรือวิพากษ์ (Reviews) เป็นการแสดงบทบาทบนเวทีประกอบด้วย การร้องรำ แสดงดนตรี และเล่นละคร ฯลฯ มีจุดประสงค์ในการจัดประสบการณ์ด้าน การเรียนรู้แก่ผู้เรียนโดยเน้นในด้านเนื้อหา และรูปแบบที่เหมาะสมกับหลักสูตร เช่น การจัด รีวิว ประกอบการจัดงานวัด ในเรื่อง "ความสนุกในวัดเบญจมบพิตร" ของ ม.จ. พูนพิศมัย

ศิลปะ^๑ ซึ่งประกอบด้วยการบรรเลงดนตรีไทย, จีน และละครตลก ประจำร้านในเมือง
จีนของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เป็นต้น

ลักษณะของการจัดรีวิว หรือวิพิธทัศนา นิยมจัด เป็นกิจกรรม เสริมหลักสูตร
หรือกิจกรรมพิเศษประจำภาคการศึกษาของโรงเรียนต่าง ๆ อยู่เสมอ ดังนั้นสื่อการสอน
แบบละครประเภทนี้ จึงเป็นการดึงเอาประโยชน์และลักษณะของกิจกรรม เสริมหลักสูตรมา
เข้ากับการ เรียนการสอน ในกรณีที่มีการจัดรีวิวหรือวิพิธทัศนาตรงตาม เนื้อหาในหลักสูตร
ในขณะที่เทียบทันการจัดกิจกรรม เสริมหลักสูตรก็อ้างอิงถึง เนื้อหาในหลักสูตรประกอบการจัด
กิจกรรมดังกล่าวได้ด้วย

๑๒. การละเล่นพื้นเมือง เป็นการแสดงบทบาทประกอบเพลง หรือการ
ละเล่นพื้นเมือง เช่น รำเพลงอาวุธทีกระบี่กระบอง เล่นเพลงปรบไก่ เพลงพวงมาลัย
ลำตัด หรือเพลงลูกทุ่ง เป็นต้น

ลักษณะของสื่อการสอนแบบละครประเภทนี้ก็เช่นเดียวกับรีวิว หรือ วิพิธทัศนา
กล่าวคือ เป็นการนำกิจกรรมท้องถิ่น ตามวาระหรือโอกาสพิเศษที่มีอยู่แล้วมาใช้ประโยชน์
ในการจัดประสบการณ์แก่ผู้เรียนในแง่การรักษารูปแบบศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นและการ
ได้รับประสบการณ์ตรงหรือใกล้เคียงสภาพความเป็นอยู่ของท้องถิ่นซึ่งมีประโยชน์ในด้านการ
เชิดชูและส่งเสริมศิลปะพื้นบ้าน ซึ่งนับวันจะลดความนิยมลง ให้เป็นที่รู้จักและคงอยู่สืบไป

การละเล่นพื้น เมืองที่บรรจุในหลักสูตร มีขมศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ
ฉบับ ๒๕๒๑ ได้แก่การเชิดและพากย์หนังตะลุง ในเรื่องสั้น เรื่อง "แข่งหนังตะลุง" ของ
ภิญโญ ศรีจำลอง และการแสดงบทบาทประกอบในพิธีเรียกขวัญของชาวเหนือ ดังปรากฏ
ในบทความเรื่อง "คำเรียกขวัญของเมืองเหนือ" ของเสฐียรโกเศศ^๒ เป็นต้น

๑ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑, หน้า ๖-๘.

๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๓, หน้า ๑๑๒ และ ๑๒๗.

✓ ๑๓. การแสดงละครสั้น (skits) เป็นการแสดงละครขนาดสั้น เล่นจบภายใน ๓-๗ นาที อาจมีการจัดฉากและเครื่องแต่งตัวหรือไม่ก็ได้ แต่มักมีส่วนประกอบการแสดงอื่น ๆ ซึ่งอาจสมมติขึ้นมาเองไม่จำเป็นต้องใช้ของจริงเสมอไป การแสดงละครสั้นมีลักษณะของโครงเรื่องคล้ายกับการแสดงละครเป็นเรื่อง (plays) คือมีการเริ่มเรื่องและคลี่คลายปัญหาและความยุ่งยากไปจนจบ แต่มีขนาดสั้นและกระชับกว่ามากโดยเน้นเพียงจุดใดจุดหนึ่งเท่านั้น เช่น ผลจากการร่วมมือร่วมแรงกัน หรือการเป็น: รัฐบาล ฐานะ ฐานะ ฐานะ เป็นต้น

การแสดงละครสั้น ๆ เป็นการวัดประสบการณ์จริงหรือที่ใกล้เคียงความเป็นจริงในระยะเวลาสั้น ๆ ส่งเสริมความสามารถ ความถนัดของผู้เรียนในการแสดง การออกแบบฉากละคร โดยเฉพาะในด้านการแสดงบทบาทและการจัดทำละคร โดยเฉพาะในด้านการแสดงบทบาทและการจัดทำละครซึ่งอาจตัดทอนจากตอนใดตอนหนึ่งในเนื้อหาของหลักสูตร หรืออาจเป็นผลงานของผู้เรียนที่ร่วมกันแต่งขึ้นมาเป็นกลุ่ม หรือรายบุคคลก็ได้

ข้อดีของการแสดงละครสั้น คือการประหยัด เวลา การจัดแสดงและดำเนินการ ทั้งยังไม่จำเป็นต้องมีการจัดฉากหรือใช้เทคนิคด้านแสง เสียง ประกอบก็ได้ ส่วนสถานที่แสดงอาจจัดทำภายในชั้นเรียน ในห้องประชุม โรงอาหาร โรงพลศึกษา ฯลฯ จึงสะดวกกว่าการจัดแสดงละครเป็น เรื่อง ซึ่งต้องมีส่วนประกอบทุกอย่างครบถ้วนตามลักษณะของละคร ส่วนข้อจำกัดของการแสดงละครสั้นนั้นอยู่ที่ไม้อาจให้ความสมบูรณ์ของเรื่องราว และไม่อาจให้ประสบการณ์หรือ เสริมสร้างความคิดได้กว้างขวางเท่าการแสดงละครเป็น เรื่อง

บทบาทของผู้สอนในการใช้สื่อการสอนแบบละคร

เมื่อได้ศึกษาถึงการจัดลำดับขั้นตอนการใช้สื่อการสอนแบบละคร จุดประสงค์ คุณค่า และประโยชน์ของสื่อการสอนตลอดจนประเภทของสื่อการสอนแบบละครแล้ว สิ่งสำคัญที่ควรศึกษาค้นคว้าก็คือบทบาทของผู้สอนในฐานะผู้จัดประสบการณ์ในการเรียนรู้ทางละคร แก่ผู้เรียนทั้งประสบการณ์ตรงและประสบการณ์รองที่ใกล้เคียงความจริงมากที่สุด

บทบาทโดยทั่วไปของผู้สอนตามหลักการสอนและวิธีสอนวิชา เฉพาะของสมาคม การศึกษา^๑ ระบุไว้ดังนี้คือ

๑. รู้หน้าที่งานครูที่แท้จริง
๒. มีความรู้ดีใน เนื้อหาวิชาที่สอน
๓. มีความ เชื่อมั่นตนเองในการสอน
๔. มีความ เข้าใจธรรมชาติของวัยเด็ก
๕. รู้กลวิธีสอนแบบต่าง ๆ
๖. รู้จักกำหนดขอบเขต วางแผนและเตรียมการสอน
๗. รู้จักวางตน ปรับปรุงบุคลิกและทำตนให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ

ผู้สอนที่ เลือกใช้สื่อการสอนแบบละคร นอกจากจะต้องมีบทบาท เช่นเดียวกับ ผู้สอนวิชาเฉพาะแล้ว ยังต้องมีคุณสมบัตินอกเหนือไปจากนั้นอีก เพื่อให้การเรียนการสอนบังเกิดผลเต็มที่ ได้แก่

๑. มีความสนใจและช่างสังเกตลักษณะนิสัยความ เจริญทางด้านสมองและ จิตใจ พฤติกรรมตลอดจนพัฒนาการของผู้เรียนแต่ละคนอย่างจริงจัง เพราะประสบการณ์

๑ สมาคมการศึกษา, หลักการสอนและวิธีสอนวิชา เฉพาะ (กรุงเทพมหานคร: สมาคมการศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๐๒), หน้า ๓๑-๔๖

ทางละครมีผลต่อผู้เรียนแต่ละคนแตกต่างกันไปตามพื้นฐานเฉพาะของบุคคล

๑. มีลักษณะความเป็นผู้นำ ในที่นี้มิได้หมายความว่าผู้สอนจะกระทำตนเป็นผู้ออกคำสั่งในการปฏิบัติกิจกรรมตามความต้องการของผู้สอนเสียเองโดยมีผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติตาม หากแต่ควรใช้ความเป็นผู้นำ ในลักษณะที่จะทำให้กิจกรรมทางละครดำเนินไปด้วยดีจนบรรลุวัตถุประสงค์ กล่าวคือ

๒.๑ กระตุ้นให้ผู้เรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมและแสดงออกตามความสามารถด้วยความกระตือรือร้น และในขณะเดียวกันก็มีความมั่นใจในตัวเอง

๒.๒ รู้จักแบ่งหน้าที่ให้แก่ผู้เรียนตามความเหมาะสมและติดตามผลงานของผู้เรียนแต่ละคนด้วย

๒.๓ ควบคุมการดำเนินงานของผู้เรียนและประสานงานฝ่ายต่าง ๆ ให้เป็นไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

๒.๔ สามารถคัดลึงใจและแก้ไขปัญหาอุปสรรคยุ่งยากที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติกิจกรรม ให้ลุล่วงไปเพื่อประโยชน์ในการเรียนรู้ของผู้เรียน

๒.๕ สนับสนุนให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นและยอมรับความคิดเห็นของผู้เรียนทุกคนโดยเท่าเทียมกัน

๓. มีความคิดริเริ่ม ความคิดสร้างสรรค์ และจินตนาการที่กว้างไกล แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ควรนำมาเป็นแนวทางที่มีอิทธิพลต่อผู้เรียนโดยตรง ควรใช้วิธีสร้างแรงจูงใจและคอยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความคิดและจินตนาการ โดยพยายามถ่ายทอดความมั่นใจในตัวเองและในความสามารถให้แก่ผู้เรียน ผู้เรียนจะสามารถแสดงผลงานที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์เฉพาะตัว และจินตนาการตามมาในที่สุด

๔. เป็นผู้ใฝ่ใจศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม เสมอในการใช้สื่อการสอนแบบละครนั้น ไม่ว่าจะผู้สอนจะอยู่ในฐานะผู้กำกับการแสดงด้วยหรือไม่ก็ตาม ผู้สอนจำเป็นที่จะ

ต้องมีความรู้พื้นฐาน ความเข้าใจ และประสบการณ์เกี่ยวกับการละครบ้างพอสมควร เป็นต้นว่า องค์ประกอบ จุดประสงค์ และคุณค่าของการละคร การเตรียมการ การจัดดำเนินการแสดง งานด้านเทคนิคต่าง ๆ ตลอดจนการวิจารณ์หรือประเมินผลการแสดงด้วย ด้วยเหตุนี้ผู้สอนที่หวังจะให้สื่อการสอนประเภทนี้ ใช้ได้ผลดียิ่งขึ้นจึงควรหมั่นหาความรู้เพิ่มเติมโดยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ตำราต่าง ๆ หรืออาจติดตามการแสดงละครที่จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษามีผู้จัดขึ้น

๕. มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ในกรณีที่ผู้สอนใช้สื่อการสอนแบบละครจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือ ความช่วยเหลือและการสนับสนุนจากหลาย ๆ ฝ่าย ทั้งฝ่ายผู้บริหาร ผู้ปกครอง ผู้สอนร่วมสถาบัน และผู้เรียนเอง ผู้สอนนั้นควรมีวิธีการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลฝ่ายต่าง ๆ อย่างดี เพื่อให้งานการสอนบรรลุผลสำเร็จ

ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้น บทบาทที่สำคัญที่สุดของผู้สอนในการใช้สื่อการสอนแบบละครที่พึงระลึกถึงอยู่เสมอก็คือ ศูนย์กลางการเรียนไม่ได้ อยู่ที่ผู้สอนอีกต่อไปแล้วแต่ไปอยู่ที่ผู้เรียน โดยผู้สอนทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นและสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติ และเรียนรู้ด้วยตนเอง เนื่องจากสื่อการสอนประเภทนี้เป็นสื่อประเภทกิจกรรม ผลที่ได้รับจึงสอดคล้องกับแนวความคิดใหม่ทางการศึกษาซึ่งเน้นการ "สอนคน" แทนการสอนหนังสืออย่างที่เคยเป็นมา .

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย